
Österreichische Nationalbibliothek
+Z224194003

GRANIČARI

ILI

SBOR (PROŠTENJE) NA ILIJEVU,

izvorni narodni igrokaz s pjevanjem i plesom u 3 čina

od

JOSIPA FREUDENREICHA,

člana narodnoga kazalištnoga družtva.

Kupio i na sviet izdao K. STOJŠIĆ.

U ZAGREBU,

Brzotiskom narodne tiskarne Dra. Ljud. Gaja.

1857.

Pravo predstavljanja zadržuje si pisac igrokaza g. Josip Freudenreich, a u njega je i muzika za komad.

PREUZVIŠENOMU GOSPODINU

GROFU

JOSIPU JELAČIĆU

BUŽIMSKOMU,

C. K. GENERALU TOPNIČTVA I TAJNOMU SAVJETNIKU, BANU TROJEDNE KRALJEVINE, KOMANDERU C. AUSTR. VOJNIČKOG REDA MARIE TEREZIJE, VELEKRSTU C. AUSTR. LEOPOLDOVA, C. RUSKOGA ALEKSANDRO-NEVSKOGA, SV. VLADIMIRA, HANOVERSKOGA GVELFAH, KRALJ. SAKSONSKOGA HENRIKOVA, PAPINSKOGA GREGOROVA I HERCEŽKO PARMANSKOGA KONSTANTINOVA SVETODJURDJEVSKOG REDA, POSJEDNIKU VOJNIČKOG KRSTA OD ZASLUGAH, VLASTNIKU OBIUH BANOVAČKIH KRAJIŠKIH I 46. LINEJKE REGIMENTE

KAO VISOKOMU LJUBITELJU NARODNOG JEZIKA

POSVEĆUJE

SAČINITELJ.

POSVETA.

Sretni puci zapadne Evrope
Znanostju se i bogatstvom diče,
Kudgod svoje upravljaju stope,
Uzorito posvud cvieće niče,
Žanju plode, jer oluje hude
Nepriete ima uništiti trude.

No tko tmaste oblake raztjera
Sa obzora neba njihovoga,
Da postignu, što obeća vjera
Za prosvjetu razpetoga Boga?
On jedino, koj na medji straži
Od vjekovah duh odvraćuć vraži.

Tog smjeloga roda SMJELI BANE,
Koj te svojim uzorom naziva,
Opisati žrtvah pune dane
Slabih silah bješe želja živa,
Tim to djelo posvećujem TEBI,
Jer bez Tebe, znam, nastalo nebi:

Diveći se Tvojoj veličini,
Koj na čelu smjelog toga puka
Opet dignu temelj carevini,
Koj poruši već bezbožna ruka,
Zanesem se za slavom tog roda
I uzhita toga evo ploda.

Znam da predmet toli uznositi
Zahtjevo bi veštijeg slikara,
No nemogu dulje uzhit kriti —
Tim mi prosti, sbog tog svetog žara:
Velika je ćutim, smjelost moja,
Ali milost još je veća TVOJA.

Sačinitelj.

GRANIČARI.

OSOBE.

ANDRIJA MILJEVIĆ.	Graničari i graničarke.
MACA, njegova žena.	
MILKA, njihova kći.	
GRGA PETROVIĆ, krčmar.	
JOCO BOČIĆ.	
SAVO ČUIĆ.	
NIEŽA.	
JOKA.	

SIMO, sluga kod Andrije.
MARA, sluškinja.
BRANKO grof SAŘNIĆ, obrstar.
MILJEVA, njegova supruga.
DANICA, njihova kći.
ULJEVIĆ, lajtman i adjutant.
KAROLINA LIEBHERZ, sobarica.
Jedan sluga kod obrstara.
SMILJANIĆ, gradjan.
VASIL PETROVIĆ, profos, stric Andrijin.
Dva stražara.
Krčmar.

Oficiri, vojnici, gradjani, graničari obojeg spola i svirači.

Čin biva u jednoj gornjoj krajičkoj regimenti.

ČIN PRVI.

Na lievo kuća Andrije Miljevića; pred kućom mala bašća kao što je to obično u krajini. Na desnoj strani imade takodjer stol i klupe pod granatom lipom, a ravno tako i na lievoj jedna klupa. Medj prozorom i vratima visi na stieni puška i lovačka torba.

PRIZOR PRVI.

ANDRIJA, JOCA *i* MACA.

Andrija sjedi otraga pod plotom pa teše, ali tako lagano, da nesmeta razgovor ostale dvojice; Joco i Maca sjede na lievo; Joco drži u rukama prostu listnicu pregledavajući u njoj pisma; Maca pako prede.

JOCA.

Ja drugačije nisam mogao raditi, ako sam htio da se dočepam svojih novacah, o kojih sam mislio, da su već za uvjek izgubljeni. Sad ga ufano sasvime u rukuh imadem.

MACA.

Ali Bože moj! — ta on nema imetka, da ste mu mogli toliko povjeriti. —

JOCA

Doduše, da je do mene stalo, nebi bio dobio ni pare. Ta vi znate, da je taj Savo Čuić, kad mu brat morade u Italiju, ostao kod kuće i uzeo gospodariti; vi znate, da je

za malo vremena stigla viest, da je brat pao. Savo bio je već odavna svim poznat kao slab i nevaljan gospodar, a svatko ga je prezirao odkako je degrediran i tako kažnjen povratio se kući. Dan na dan bio je pijan; neprestano posudjivao je novacah i odilazio u grad, da ih potroši. I zbilja, malo kada povratio se iz njega prije, nego li je sav svoj novac razsuo. Povrativši se kući počeo je opet na svoju živjeti i tako nebiaše ni traga ni konca rasipnosti i razkalašenosti

Sirota udova njegova brata dolazila mi se često tužit, gorke suze plačući. Ali šta sam mogao učiniti, kako joj pomoći! Kazivao sam nevoljnici, da se potuži kod regimente, ali mi nato odgovori, da se Save boji, koj i onako i nju i diete dosta muči, pa da bi i gorji i ljući postao začuvši, da ga je tužila. U vrieme, kad se to sgadjalo, dodje k meni neki susjed i zamoli me, da mu posudim na četiri nedjelje dvie sto forintah. Kazivaše mi, da je rad kupiti volove i da mu se baš tada dobra prilika pridesila. Poznavajuć toga čovjeka kao poštena i vriedna, dao sam mu traženih dvie sto for. Vrieme postoji i susjed dodje k meni pa me zamoli, da uzmem mjesto novacah, dok se kako nepomogne, obligaciju, što mu ju je dao za dug Savo Čuić. Šta sam bio čineći u takovoj prilici, nego ju uzeti pa bilo kako mu drago; uzeo sam ju al eto ti začujem za brza, da imade i u više drugih susjedah takovih Čuićevih pisamah Ja nebudi lien, potražim ih svekolike i dogovorim se s njimi glede stvari. Oni mi predadu svoja pisma opunovlastivši me, da Čuića na sud pozovem Gledao sam svakako da što spasim; tužio sam ga i predao cielu stvar regimenti.

MACA

A šta je sa sirotom udovicom?

JOCA.

Ha! ona preminu od same tuge i žalosti prije osam danah.

MACA.

O nevoljnice! — a gdje je njeno diete?

JOCA.

Naš gospodin kapetan uzeo ga je k sebi. Jučer upravo otišao je u Zagreb po kasu, i tamo će ga ostaviti, da nauči kakav zanat.

MACA.

Bog mu platio.

ANDRIA,

(koj je medjutim počinuvši od svoga djela napred došao i mirno slušao.) A šta će sa Savom biti?

JOCA.

(Ustane.) Tako mi Boga, ja mislim, naopako.— Nije on samo sakrivio, što ste do sada čuli, već ima tih prevarah i zločinstvah mnogo više Valja da je već i začuo, što se o njem snuje, jer ga nigdje nema a sviet pripovieda, da se skiće po gorah oboružan do glave kao pravi hajduk. Ali koja briga zato, izmaći neće; dozrio je upravo za vješala.

MACA.

Tako i valja. Za drugo i nije. Samo kad pomislim na onu ubogu ženu, krv mi uzavrije. Grdoba od čovjeka — ma da ga na očigled vidim vješati, nebi mu se smilovala.

ANDRIJA.

(Dobrostivo.) Prodji se Maco. Koja te je guja ujela? Nepristoji se, da ti tako govoriš, pa bio on kakov mu drago. On je nesretan a nesretnom čovjeku valja da se smilujemo a prezirati ga netreba nipošto.

MACA.

Ele čuda! Da mi se smiluje čovjek, koj je ženu i diete svoga ubogog brata smiešeći se dao pogubiti, koj je izim toga Bog zna koliko zla u životu počinio. Takav mora poginuti pa bilo to i na sramotu naše krajine — samo da ga na svietu nema.

JOCA.

Jeste, jeste, za cielo pravo govoriš. Objesit ga treba.

ANDRIJA.

(Na strani.) Žalibože, da imade pravo. *(Na glas.)* Sve jedno, mi ga odsudit nesmiemo, mi što smo slabi stvorovi. *(Skine kapu.)* To more samo Bog na nebu, a za njim naš car i njegov zakon. Savo je i onako dosta kažnjen, što je pošao krivim putem a vjeruj mi, da nije liepo i dostojno, nehajati za tudju nesreću i njoj se radovati. Mudra je rieč: Što nećeš da tebi tko učini, to nečini ni ti drugomu, a tko zna, da li se i nam što takova nebi moglo dogoditi.

JOCA.

To je sve pravo, ali pošten čovjek nema se toga bojati; isto tako se kaže: čini pravo, boj se Boga pa se neboj nikoga.

MACA.

Tako je kume, tako.

ANDRIJA.

Ali nesreća brzo čovjeka snadje. Mi smo svi u božjoj ruci i nitko od nas za pravo nezna, kad se danas legne, da li će se sutra ustati. Kako ste vi Joco danas živi i zdravi, morete za čas umrieti a ti ljubezna moja ženo možeš do malo nesretnija biti nego li ikoja žena na čitavom svietu. Danas čovjek, sutra crna zemlja.

PRIZOR DRUGI.

SIMO *i* MARA; *ona nosi košaru na glavi i vodi na ruci* MILKU. SIMO *imade na ramenu dvie motike*

SIMO.

Evo nas. (*Stavi motike na stran.*)

MACA

No, jeste li gotovi?

MARE.

Sutra nam valja jošte jedno dva sloga okopati pa onda smo gotovi.

MILKA

(*ona je dotrčala medjutim k* MACI *a ova ju mili*)

Majko, sjećaš li se, kako je došao jedan čovjek, kad smo bili na velikoj sjenokoši, pa kako je donio dugačku, dugačku pušku.

ANDRIJA.

Simo! Tko je to bio?

SIMO.

Savo Čuić, ali kako nas je opazio, okrenuo se je i uzmaknuo na stran u šumu.

MARE.

I vojnici pitali su za njega,

JOCA.

Gdje to?

SIMO.

Tu izza sela na razkršću nas sastadoše jedan kapural i dva momka. Kazali smo im, što o njem znamo, i zatim odoše za njim.

JOCA.

Uhvatit će ga ufano na skoro. — Nu ja sad odlazim; oš mi imade putovati dobra tri sata.

ANDRIJA.

Kuda vam sila? — ostante noćas kod nas pa se odmorite. Sutra vam volja za rana krenuti; tko lagano ide, dalje će otići, a noć i onako nikomu neprija osobito u ovako pogibeljno vrieme

MACA.

Baš pravo, ostante kume. Nije sile; doć ćete i sutra pravo, a po noći netreba ići.

JOCA

Neplašim se ja ničesa a ići moram. Sutra za rana valja mi biti kod regimente poradi pravde.

ANDRIJA

Nu kad nećete nipošto da ostanete a vi idite s Bogom. Ali čuvajte se, ako vam je stalo do života. Ako i niste dosada imali nepriateljah, to ste si jamačno ovom pravdom jednog nabavili Dobro bi bilo, da se s njim nesastanete, jer znate, kad se takov čovjek u nevolji nalazi, da je svemu podoban.

MACA.

Tako, tako. Dajte se čuvajte kume.

JOCA

Ali, šta niste čuli, da se svakomu uklanja? Okanit će se i mene. Ostajte s Bogom! *(Rukuju se s Andrijom i Macom.)* Laka vam noć!

ANDRIJA *i* MACA.

Laka noć!

SVI.

Sretno putovali!

JOCA.

Hvala liepa.

PRIZOR TREĆI.

PRIAŠNJI *bez* JOCANA.

MACA.

Mene je tako strah, odkako sam čula, da se ta skitalica tu negdje kod nas nalazi. Samo da se Jocanu kakova nesreća nedogodi. On je nagao, pa ako se namjeri na tog čovjeka, zlo će proći.

ANDRIJA.

Toga se i ja bojim. Čovječje srce nije ništa nego strast i slabost a kad se ovako zaboravi i okalja, onda je kadro učiniti opačinah, što ih nijedna stvar popraviti nemore. Ja sam oćutio, kako se ljudsko srce otvrdnuti i zaboraviti može.

MARA

(prostire stol medju sjedećimi te ide sad ovamo sad onamo u tom poslu.)

MILKA.

(Trči k njoj.) Čekaj Mare! ja ću ti pomoći.

MACA

(Andriji.)

O ti moj mili!

ANDRIJA.

Jeste! Osjetio sam i ja to, i muke i to goleme stalo me je, da me taj udar neutamani.

MACA.

Za Boga — ti me plašiš. Šta ti je? O čemu to govoriš? Kako da ja o tom nikada ništa čula nisam.

ANDRIJA.

A i nikada nebi mi bilo od svoje volje na um došlo, da ti što o tom kažem. Ali kad smo već u rieči, da ti pripovjedim jedan slučaj, iz kojeg ćeš vidjeti, da nevalja naprečac čovjeka odsuditi, ako nismo sasma osvjedočeni da je zbilja nevaljan i zloćest. *(K Simi, koj otraga sjedi.)* Idi Simo, pa zatvori postaje i suše i zovni težake s polja, pa onda pripri lesu, jer se već mrak hvata.

(Simo ode.)

MACA.

Mili moj Andrija! Takova, kao što si danas, nikada još te vidila nisam. *(Smjerno i srdačno.)* Šta ti je? govori zlato moje.

ANDRIJA.

Ja neznam ni sam, šta mi je? Sve jednako me nješto u srcu nuka, da ti odkrijem, što me ovo nekoliko godinah poput more tišti. Dogodjaj s nesretnim Savom ozliedio je nanovo u mojim prsima ranu, koja biaše već gotova zacielit.

MACA.

Govori, govori!

ANDRIJA.

Slušaj dakle! Bio sam ti kapural i morao sam u nemirnu Italiju. Kad mi dodjosmo u Trst, umre tamo naglo stari naš stražmeštar. Kapetan, budući osvjedočen, da sam marljiv i točan u službi, voljio me i bio mi na ruku; ja budem prvim stražmeštrom. *(Radostno.)* Srce mi se razigralo od radosti i veselja, što mi tako dobra sreća bila; sve što je bilo oko mene obljubilo me i počitovalo. Tako ohrabren u duši i u srcu, ništa nisam jače poželio, nego da se u boju na očigled svojih zapovjednikah svojom krvju

zahvalim svome caru na tolikoj milosti, ma kao junak i poginuo. Ali Bog hotio je drugačije: mi dodjosmo iz Trsta u neki mali gradić. Jednoč imao sam nješto opraviti radi službe izvan gradića Kad se oko pol noći povratim u kasarnu, dodje mi na susret moj drug, takodjer stražmeštar; blied u licu i drhćući baci mi se pred noge, očitujući mi, da su mu opet prevaru našli u računih, pa da je propao, ako mu se nesmilujem, te ono, što je nestalo, nenamirim ili bar nereknem, kad bude o tom govora, da sam mu ja uzajmio novacah, kojimi je izravnao pronadjeni nedostatak. To sve sbijalo se tako brzo, da se nisam imao kad ni razabrati a kamo cielu stvar prosuditi. Meni ga je žao bilo od srca, gledajući gdje kleči predamnom tako pokunjeno i sgureno; tješio sam ga, što sam više mogao i obećao mu, da ću nastojat, da ga na kakov način spasim.

MACA.

Blaga dušo!

ANDRIJA.

Isti čas dodje momak pa me zovne k kapetanu. Ja podjem al kad tamo, on me gleda razjareno i ljutito te me za tilji čas zapita: da li sam posudio novacah onomu stražmeštru? Prvi mah za čudo mi je bilo, da on već o tome znade, te sam mučao, ali — pomislim — nije tu do oklevanja, ako mi je, da nesretniku pomognem pa rečem: Jeste! — Ota rieč bila mi je odsuda; bolje bi bilo, da mi je prije usahnuo jezik, nego li sam ju izustio! — Dakle si mu ti posudio 180 for.? — reče kapetan. — Odakle tebi toliki novci? — Kad začujem te grozne rieči kapetanove i razaberem, kolika je sila novacah, protrnuo sam, kao da me je grom ošinuo. Ja bi se bio prije smrti nadao, nego li toga. Drhtao sam od straha kao šiba na vodi i stao ukočen pred kapetanom, kao što stoji pred grozećim se

učiteljem grješno diete. — Da li sam zaslužio, da me tako osramoćuješ, jeda li je to tvoja zahvalnost? — reče nadalje kapetan. — Ja nisam bio vrstan, da mu odgovorim. *(Čuje se kadšto grmljavina.)* Ti neznaš, kako da odgovoriš. Čekaj! — nastavi kapetan.— Tvoje mučanje izdaje te, a ja ću ti dokazati, da upravo i netrebam tvoje rieči, da saznadem, pri čemu sam. — On zovne i četiri oburužana momka grnu nutra i uzmu me u sriedu; kapetan stupi napred i tako me odvedoše natrag u kasarnu. Tamo iznesu predame moj telećak a kapetan mi zapovjedi, da ga otvorim; ja poslušam i eto ti, što mi najprije pod ruku dodje, biaše listnica puna puncata novacah. Opazivši to prepao sam se veoma. Činilo mi se, da mi pod nogama zemlja gori; volio bi bio, da se ona otvorila i da me bezdan za vavjek proždro. *(Grmljavina.)* — Kapetan zapita: Odkuda tebi ova listnica?— Pred očima mi se sad zavrti i sve se stalo oko mene kretati; niti sam što vidio, niti što znao, niti čuo do jedine jedite rieči: tat! tat! Onesviestio sam se i srušio na tla. *(Tišina; posve je izvan sebe.)* Moj prijan, da si kako pomogne u nuždi, postao je tatom, a meni siroti podvrgnuo je novce i mene za tata proglasio. Duša mu raja nevidjela! Tako je uradio da sebe izkopa, ali mu se prerano tatbini u trag došlo, te je time mene upropastio. *(Tišina; zdrava Maria zvoni, težaci idu s polja pjevajući; grmljavina.)*

MACA

(Ogrli ga.) Doduše strahovito!

ANDRIJA

(Mirnije.) Kad sam se razabrao, opazim, da sam zakovan i u rukuh vojničkog suda. A ona hrdja hotio se preko noći od straha pogubiti i našli su ga sutradan na

pol mrtva u postelji. Sad za me nije bilo više spasenja, pa ja spavao ili govorio. Svjedoka nisam imao a sám se opravdati mogao nisam. Ostao sam tako krivac, ali mi je vojnički sud radi moga priašnjega poštenog ponašanja poklonio život. *(Sakrije lice rukama i sa plačnim glasom):* Degradiralo me i metnulo u šibe. *(Težaci se čuju bliže)* I tako sam izgubio čast i pošteno ime i to mi je cieli život otrovalo. *(Tišina.)* Samo misao na te i na diete ojačilo me je na toliko, da se sám ubio nisam.

MACA. *(Plače.)*

Utješi se zlato moje i zaboravi na to.

ANDRIJA.

Onaj kapetan je postao već oberstarom, a upravo sada dolazi k našoj regimenti, a Savo ti je Čuić onaj stražmeštar. *(Težaci su već posve blizu.)*

MACA.

Šta veliš? pa ta grdoba još žive?

ANDRIJA.

On je ozdravio, a kaznili su ga kao i mene. Sad sudi sama, kakvim obrazom mogu u obrstara pogledati, ako se danas sutra gdje sastanemo; a to za cielo biti mora.

MACA.

Utješi se, mili moj Andrija! Ti nisi kriv, da si toliko pretrpiti morao. Ufaj se u Boga; on nikomu dužan neostaje, a znaš, što se veli: da je prisegla zemlja raju, da se sva otajna znaju.

ANDRIJA.

Sramotu, s koje mi je pocrnilo lice, i kaznu, koju sam podnio, nitko skinuti mi neće, pa što bi na novo spominjao sviet na ono, što je hvala Bogu većom stranom već zaboravio Dosada sam bio dosta jak, da to podnesem, a ufam se, da ću i u buduće tolike jakosti biti, da uzmognem mirne duše tu krivnju na sebi nositi. A ti ljubezno Maco, nesudi nikoga, dok se neosvjedočiš.

MACA.

Neboj se. Tvojih ću se riečih uvjek držati, ali što si mi sada kazao, nemože nipošto umaljiti moje mržnje na tog čovjeka; dapače mi je mržji, jer to, što si mi od njega kazao, kadro je i najblažje srce razdražiti. Nedaj mi Bože, da se s njime sastanem, pa bilo to gdje mu drago i sve jedno, bio oboružan ili ne; — ja bi mu se kao žena za te osvetila.

ANDRIJA.

Muči Boga ti, nije za ženu osveta.

MACA.

(Smiono.) O znam ja, što se pristoji poštenoj ženi, koja svoga muža ljubi. Nije žena samo zato, da bude mužu pokorna i poslušna, da se s njim raduje i žaluje, no ona mora njemu priskočiti na pomoć u svakoj nesreći, pa makar i životom platila. Zar ju možda on neštiti i nebrani zadosta do zadnjeg časa? Nezaslužuje li on, da i žena za njega se žrtvuje, ako mu do velike nevolje dodje. Nije li možda njegovo veselje zajedno i njezino, žalost njegova i njena žalost, a poštenje njegovo zajedno i njezino? *(Spusti glas.)* Kojoj li se ženi nebi hotjelo žrtvovati za svoga muža,

kad bi ga tako nepravično mučili? *(Padne mu oko vrata, a plač joj uguši glas.)*

ANDRIJA.

Umiri se ženo! eto ti idu težaci s polja.

PRIZOR ČETVRTI.

Prijašnji i težaci, stranom mužki stranom žene; oni nose motike na ledjima i kako stupe na pozorište, stanu pjevat. Orkestar udara s njimi u jedan glas.

Ostaj s Bogom dievo mila:
Kući eto polazimo,
Ti mi uvjek vjerna bila
Dok se opet nevidimo.

SVI.

Hvaljen budi Bog! Dobar večer!

ANDRIJA *i* MACA.

Bog! Bog! *(Grmljavina.)*

ANDRIJA.

Žurite se ljudi, večerajte pa gledajte kako pod krov doći, jer će eto sad navalit kiša.

NIEŽA.

Nek navali, naškodit neće. Znate li, gospodaru, da je na polju sve u redu, i ako Bog da, bit će vam ove godine žitnice pune, kao što nisu već oddavna bile.

(MARA *medj težaci sve na stolu spremi i velike dvie zdıele s jelom posadi na stol.)* Ajte jesti ljudi. *(Svi se postave oko stola, skinu kape, sklope ruke pa stanu moliti; časak postoji pa se zatim sjednu i uzmu jesti.)*

SIMO.

E da zbilja, gazdo! kako će biti? Sutra treba pjesak vozit a ošepavio nam je konj.

ANDRIJA.

Šta biesa? Nisi li mi mogao prije to kazati. Evo, sad mi je sve po noći ići krčmaru Grgi, da ga zamolim, da mi sutra konja posudi.

SIMO.

Čini mi se, da je on dobio zapovjed, da vozi drva u štop.

ANDRIJA.

Kada to? sutra?

SIMO.

To upravo neznam.

ANDRIJA.

Nu vidit ćemo; ići ću ga sám pitat.

NIEŽA.

Oj gazdo! Neznate li vi, odkle dolazi naš novi obrstar. Kažu: iz Italije.

SIMO.

Vidiš li vražje babe, — ona to mora znati.

ANDRIJA.

Jeste iz Italije.

SIMO.

Neznate li, kako mu je ime?

NIEŽA.

Glupak! pa zašto pitaš ti.

ANDRIJA.

Grof Sarnić.

SVI.

Sarnić.

SIMO.

Ta taj Sarnić bio je kapetan kod naše kumpanije.

ANDRIJA.

(Uzdahne na stranu.) Jest kapetan.

SIMO.

Ja ga poznam; čitavu godinu danah služio sam ga ko furešica. Ele! mi smo stari prijatelji.

NIEŽA.

Dà, dà, to sam čula. Mislim, da ste se i rukovali.

SIMO.

To baš ne, ali smo bili inače dobri prijatelji. Jedan dan sam mu ja snažio čižme —

NIEŽA.

A drugi on tebi.

SIMO.

Ajak, nipošto! Drugi dan dao si ih je po meni snažiti.

NIEŽA

(Grune ga šakom u ledja.) Idi glupane. *(Svi se smiju; kiša i sumrak.)*

ANDRIJA.

Kako sam kazao, eto kiše. Uzmite sve kao što stoji pa odnesite u kuću i u nutri večerajte. *(Oni to učine; ovi primu stol, ovi klupe i tako u nutra otidju.)*

PRIZOR PETI.

ANDRIJA *i* MACA *sami.*

MACA.

Zar nećeš i ti u nutra Andrijo? Pokisnut ćeš.

ANDRIJA.

Pusti me malo, da se nadišem čistog zraka. Glava mi gori, pa hoću da se malo umirim; onda idem k Grgi.

MACA.

Pa zar to još danas mora biti? Ostavi to za sutra, jer i onako kiša pada.

ANDRIJA.

Sutra nemam kad; kiše se neplašim; moram svakako još danas.

MACA.

Idi dakle, kad već drugačije nećeš, ali molim te, neidi dalje nikuda i vrati se na skoro. Ta ti znaš, da nemam ni mira ni pokoja, kad tebe kod kuće nema.

ANDRIJA.

Umiri se rano: Doć ću na trag odmah čim posao opravim

MACA.

(Pruža mu ruku.) S Bogom putuj dakle!

ANDRIJA.

S Bogom! s Bogom!

(MACA *ode u kuću)*

ANDRIJA *sam; blisk, grmljavina i kiša; on sjedne na klupu i rukom podupre glavu sav zamišljen.)*

Nikada mi srce neobuze takvo nespokojstvo, kao što danas. Šta li je to? Možda je tomu krivo, što sam toliko govorio o prošlosti i o onom čovjeku, koj mi je srce nemilo ranio i okaljao mi budućnost? Zašto je baš danas morao k meni doći taj Joca? Jeda li zato, da ono, što je malone već zacielilo, opet ozliedi? — Joca! — Savo! — Strah i drhat me obuzima, kad samo na vas pomislim, a sve mi se nekako čini, da ću s vami negdje skupa doći! — *(Ustane.)* Projdite se me grozne misli! — Ja se vas sad okaniti moram za uvjek, a to će najprije biti, ako stanem svojski gospodariti i samo o gospodarstvu misliti Tako ću vas ufano izbiti iz glave. — Šta da sutra radim? — dà konji. — Idem ih odmah tražit. *(Podje k kući, skine pušku i baci ju na rame, zatim zaviče):* Oj Simo! Jesi l' čuo Simo!

SIMO *(iz nutra.)*

Evo me gazda.

ANDRIJA.

Dodji ovamo.

SIMO *(dodje.)*

Šta ćete?

ANDRIJA.

Ja sad odlazim, pripri lesu. Čuvajte mi kuću i nemojte spavat, dok se nevratim. Ja ću se žuriti. *(Ode)*

SIMO *(za njim.)*

Spavati još neidemo; jošte imamo koješta urediti. *(Zatvori lesu; medjutim se promieni okolica.)*

PRIZOR ŠESTI

Seljačka krčma Grge Petrovića; u sriedi i na desno imade vrata a na lievo prozor. Na desnoj i lievoj strani posadjeni su stol i stolci; vrata na desno su prislonjena. Tmina.

SAVO.

(*Stupi lagano u nutra; u licu je blied i zanemaren; odjeća mu je skroz raztrgana; na ledjima nosi šarenicu, koja valja da bude nalika Andrijinoj; u ćemeru nosi dvie kubure i handjar; oči mu sievaju te stupa napred ozirajuć se na sve strani.*)

Tu nema žive duše.— Tim bolje — Nigdje mira ni pokoja ni za jedan trenutak. Da je tielo tvrdje od kamena, vrstno ga bi bilo satrti. Ima tomu već dva dana, da ništa pokusio nisam do jedine vode, što potokom teče. Neka ide do vraga takov život, kad mi je gladovati pored novacah, što ih u džepu imam. A ljudem se živ pokazati nesmiem, jer su mi svigdje ustopice. Mal da nisam sa sviuh stranah obkoljen. Tako dalje živjeti nemogu. Danas sutra morat ću svakako proći granice, a onda s Bogom ostaj mila domovino! Onda neka bude prosto Joci spravljati moja pisma kako mu drago i čitati ih, da vidi, kolik je magarac bio (*Kroz vrata s lieva čuje razgovor; sluša.*) Šta je to? Nije l to Joca, koj to govori? — Joca kod krčmara? — (*Ide k vratima i prisluškava, što se govori.*) Šta čujem, on izušćava moje ime? on o meni govori — Pozorno! To bi moglo koristiti. — On ide još noćas u štop i to radi mene. — Sva moja pisma pri sebi ima. (*Slabijim glasom.*) Ha! Jedna mi misao na um pade kao grom s neba; — ona je prava, ona me zanosi: O s v e t a! o s v e t a! (*Okrene se k vratima.*) Joco, ti me progoniš, ti hoćeš da me upropastiš. Ja

ti se moram zahvaliti, o ja dužan nesmiem ostati! To će biti još noćaš, ako se sastanemo. (*On hoće da ide; kako dodje do vratah, izadje Andrija pred njega.*)

PRIZOR SEDMI.

ANDRIJA *i* SAVO.

ANDRIJA.

(*Pruži ruku preda se.*) Tko je božji? — Stoj! — Tko tu plazi po tmini. Odgovori čovječe! —

SAVO.

(*Za se.*) Jel' to Andrija? (*Skoči k njemu, uhvati ga za ruku pa nastavi napol glasno i naglo.*) Šuti Andrija — ja sam.

ANDRIJA.

(*Uplašen.*) Šta Savo! Ti! ti! Šta radiš ovdje? Šta ćeš?

SAVO.

Šta trudni putnik u krčmi radi? — Hotio sam se malo okrepiti; ali ja nisam takov gost, kao što su drugi; meni nije dopušteno, da ljude sazivam krikom i vikom, da me dvore; ja sam nesretni i prognani siromah, koj se moram kojekud tajno provlačiti, da si potražim hrane. Vidim da tu nema ništa za mene pa odlazim mirno dalje. (*Hoće da se udalji.*)

ANDRIJA.

(*Prieči mu ići primivši ga lagano zu ruku.*) Savo! ti znadeš, što se sve s tobom sbilo i kako si; ti znadeš, kako si na meni sagrešio. (*Tišina.*) Evo mi se sgoda pridesi,

gdje bi te lako kazniti mogo, da sam rad ti se osvetiti. Ali moj Savo, ja si rukuh okaljati neću; bježi, kuda te oči vode, samo da te nevidim.

SAVO.

Priatelju dragi! zašto me mrziš. Što ti se krivo po meni dogodilo? A ako i jeste, to nije doduše s moje volje. Vjeruj mi, da sam, što se tiče onog nesretnog dogodjaja u Italiji, posve nevin Zlo se lako dogadja. Ja sam glede tebe pošteno mislio i da nam je sreća dobra bila, da bismo mogli sadržati ono novacah —

ANDRIJA.

(*Uhvativši ga za vrat*) Šta mi? mi? Prokleti crni izdajico; oporeci, što si reko — Jesi l' čuo! — Oporeci, jer ću te — (*Grune ga od sebe.*)

SAVO.

(*Gnjevan i malo da nepane.*) Do vraga! kako da oporečem, kad hoćeš da me zadaviš u grlu — Evo dà — htio sam reći, da mi je za rukom pošlo, sve bi stobom dielio.

ANDRIJA.

Odurni stvore! (*Ublaži se.*) Ti me nisi više moguć razljutiti, pa govorio što ti volja. — Samo odtale! odtale!

SAVO.

Aj! aj! milostivi gospodine! — Ti se visoko popinješ — ali ja nevidim toliko razlike medju nami, mi smo pàče prilično jednaki. Samo to nas nješto razlikuje, što ti imaš još tvoga imetka, a ja sam svoj već potrošio. Ali koja briga zato: bar se mogu graditi, oda sam nješto i užio; a ti ćeš otići iz svieta ko gladni kurjak, komu se

lovac ruga skidajuć mu kožu. Inače si ti bio stražmeštar a i ja sam bio; ti si degradiran, a i ja — a oba smo šibani. —

ANDRIJA.

(*Nemore da prokuha pa srne.*) Nesrećo! Ti se usudjuješ na to me spominjati; ti hudobo kleta, koj si mi zadao toliko jadah i toliku muku. Šta mi prieti, da te sada neubijem kao pseto iz puške? Niti će mačka za te zajaukati, niti će mi zato ikoj vlas s glave poletjeti — usuprot, sve bi mi bilo zahvalno, da sam oslobodio ljudstvo takove kuge.

SAVO.

(*Perugljivo.*) Nu ja mislim, da ti ipak zlatne kolajne nebi dali. Pa kad ti se hoće, nuder zovni ljude, vikni pa ako —

ANDRIJA.

(*Presječe mu rieč.*) Nedaj mi toga Bože! Ja sam zadovoljan, da me samo nitko s tobom nevidi. Sada se pako smiri pa čuj, što ti evo jošte kažem: mani se mene kao žive vatre u buduće i gledaj, da se više nesastaneš samnom. Ja ti opraštam, što si mi ogrdio pošteno ime i što si mi o sreći radio. Ja znadem doduše, da si ti toga i mnogo više počinio, i kad se sjetim, nemilo mi srce para. Ti si bio dosta okrutan te si porobio svoju vlastitu nevjestu i pustio joj poginuti oda skrajnje nevolje a ubogo diete otjerao si slabahno i neuko u sviet te ono sada tumara od nemila do nedraga suze roneć, milostinju proseć. Možda je već sirotče i poginulo. Sve ćeš ti to svojom crnom dušom platiti, kad te jednom pozovu pred vjekoviti sud. — Kao što rekoh, odlazi pa mi se više nekaži, jer će bit svakojako Zaklinjam ti se živim Bogom, da nikad više nećeš gledati bieloga dana!

SAVO.

Kako zapovjedaš, bit će ti volja. (*Hoće da ide pa se vrati opet.*) Čuješ li, ako ovamo unidješ, (*Pokaže prstom na desno.*) Naći ćeš čestito društvo. Kum Joca se kriepi, da laglje odtisne u grad pa da me tamo sasma porazi. Nuder mu kaži, da ga pozdravljam i da se nek čuva, da iduć u grad neskrha vrata. (*Smije se porugljivo i ode*)

ANDRIJA.

(*Sav zamišljen mirno preda se gleda.*) Dakle Joca tu? a Savo to znade! — Pa tomu još kaže, da se nek čuva, da neskrha vrata! Zle mi slutnje na um padoše. — Šta namjerava? Nebi li možda? — — dà, dà, to će biti; sada je na svašta spreman. — Stani! — Odao si se sám. — Samo oprezno! Ja ću gledat, da mu to za rukom nepodje. (*Zaviče.*) Hej! krčmaru! gdje ste ljudi božji!

PRIZOR OSMI.

ANDRIJA *i* GRGA.

GRGA.

(*Dolazi sviećom.*) Tko to viče tako? — Oho kume Andrija! Dobro došo — jest Boga mi! — (*Rukuju se.*)

ANDRIJA.

Da ste zdravi kume! Mogao bi vas čovjek sasvim okrasti.

GRGA.

(*Smijući se.*) O moj kume! Tko ide na to, onaj se neće sigurno zadovoljiti kakovom razbijenom bocom ili čašom a druga šta nema u ovoj sobi. Jest Boga mi!

ANDRIJA.

(*Zamišljen i kao da ga nečuje*) Ja sam došo kume, da se nješto razgovorim s vami radi konjah. Prosit ću vas —

GRGA.

(*Presječe mu rieč.*) Dà, dà, ali tu nema mjesta. Dodji u nutra kume! U nutri ti sjedi Joca pa tu se možemo kod čaše vina o svemu porazgovoriti. Jest Boga mi! —

ANDRIJA.

Zar je Joca još tu?

GRGA.

Dà, jeste Boga mi! (*Snimi mu pušku i kabanicu pa metne oboje s traga na klupu.*)

ANDRIJA.

Ja sam mislio, da je već otišao iz sela.

GRGA.

Jest Boga mi! Išao bi već bio, ali ga je uhvatila kiša, pa sad nemore nikud nikamo. Ali koja ti briga zato, kume. Idi ti, Boga ti, nutra! Ti si mi i onako najstalniji gost, samo da mi riedko kad dolaziš Ali da znaš, kako te rado imadem, jamačno bi češće k meni dolazio. Jest Boga mi!

ANDRIJA

Ali što mi volja! Vi znate, da čovjek uvjek posla ima.

GRGA.

E da zbilja ti! To je što drugo; ti si svemu svietu poznat kao vrli gospodar ali ja, stare mi majke, kakov posao imadem? Ta vas dan sjedim tu zakovan ko

vrag na panju čekajuć, da kakova kukavica dodje i koju bocu vina popije, pa da vinu prigovori i najposlje neplati. Pa tako nema ni vina a nema ni novacah. Jest Boga mi.

ANDRIJA.

Nu, ja mislim, da tako loše ipak neće biti.

GRGA.

Šta! vino?

ANDRIJA.

Ne, ne, — vaš posao!

GRGA.

Jest Boga mi! upravo tako. Da znaš šta sam nakanio. E čuda! Skinut ću dole krčmarski znak i popit ću si sam vino. Istina, onda nema vina ni novacah, a nema, duše mi, ni prigovora. Jest Boga mi! Ali kad ti kažem, hajd' u nutra. Joci će dodijat to čekanje. (*Uhvati ga za ruku pa ga odvede u nutra.*)

PRIZOR DEVETI.

KAROLINA. (*Po varoški obučena; nosi staru soldačku kabanicu, na glavi šešir pa prieko njega rubac; u jednoj ruci satren kišobran, u drugoj krletku a pod pazuhom škatulju; sa sebe stiplje svak čas kišnu vodu.*)

Welch ein Reisen — strašno to je;
Skroz sam mokra duše mi!
Welch ein Sturmwind — razdero je
Moj svileni Parapluí!
Ich versichere — nije šala —
Skrhala sam skoro vrat:
Da sam toga prije znala,
Ostala bi in der Stadt

Mjesto Nobel-Equipage
Dali su mi tarnice —
Jel' to vožnja — svak nek kaže —
Za gebildet frajlice?
Meiner Treue! To je stanje
Uprav za izdvojiti!
Nein, to krasno putovanje
In der Grenz vergeß' ich nie.

Ach das ist schrecklich, toliko straha i mukah još in meinem ganzen Leben nisam podnela! Kakav mrak, welch ein Regen, a svaki čas dodje ti so ein wildes Gesicht sa brkovi pred oči pa zapita te: Tko si? Kuda? Kako? Pogleda u kola, schaut mich an und lacht, nasmije se pa opet otidje. Sad molim vas jednoj dami u Gesicht smejati se — nije li to unartig? Entschädigt mich nicht der schöne Stabsort sa svojimi liepimi oficiri, dann gehen wir wieder, odkuda smo došli. He! Herr Wirth! Gospodaru krčmaru!

PRIZOR DESETI.

PRIJAŠNJA *i* GRGA.

Dodje sa sviećom, vidi se da je malo djornut i kako Karolinu opazi, začudi se tako, da mu padne svieća s ruke.

GRGA.

E — e — e —

KAROLINA.

Das ist doch schrecklich! Što me taj tako gleda? zbuljio oči kao tele na nova vrata! Herr Wirth imate li sobu i kakav krevet?

GRGA.

Imam Boga mi! (*Digne svieću.*) O imam, imam. (*Na stranu.*) Nek sam drugi, ako znam, što će to reći: s traga ju je vidit kao da je graničarka a s prieda reko bi, kao da je kakova gospoja. (*Na glas.*) Dakako da imam krevet i kakav! Jest Boga mi.

KAROLINA.

(*Metne krletku* (*kavez*) *i škatulju na stó.*) Dakle samo brzo, **vorwärts**! Ja sam jako sustala.

GRGA.

Ali? —

KAROLINA.

Niks ali — ja hoću da spavam — vi imate krevet —

GRGA.

(*Prekine joj rieč.*) Dà ali u svojem krevetu spavam ja.

KAROLINA.

(*Začudjena.*) Vi imate samo jedan krevet. A kako ste mogli odgovorit na moje pitanje, da imate krevet?

GRGA.

Ta vi ste me samo pitali: imam li krevet? Što da vam odgovorim na takovo pitanje? Što drugo, nego što sam vam odgovorio, da imam krevet, jer ga Boga mi imadem; ali to je opet drugo pitanje za koga? . . Zašto me niste tako pitali, ja bi vam onda istinu kazao kao i sada, da ga imam, no za sebe Ja sam graničar, ja neznam lagati — Jest Boga mi!

KAROLINA.

Ach das ist schrecklich, dakle se kod vas nemože prenoćiti?

GRGA.

Zašto ne? Može — dakako — jest Boga mi.

KAROLINA.

Ali gdje?

GRGA.

Na sjeniku.

KAROLINA.

Što na Heuboden-u? — Das ist schrecklich! — Što mislite, tko sam ja? —

GRGA.

E, nemam časti. — —

KAROLINA.

Čujte dakle, ja sam Stubenmädchen kod gospodina oberstara grofa von Sarnić. Moj Herrschaft je već u gradu und weil die kočija zu klein war, dobila sam Extra Post tarnice, Leiterwagen.

GRGA.

(Skine kapu i nakloni se smješno.) To mi je drago. Jest Boga mi.

KAROLINA.

A moje ime je auf französisch Charlotte, po niemački Karoline, a po hrvatski morate sami znati, jerbo ste graničar.

GRGA.

Ali joj ide jezik, kao točak u brusara.

KAROLINA.

Aber wie wird es denn sein? — Gdje ću ja spavat?

GRGA.

Moja draga gospoja Kolarina —

KAROLINA.

Karolina.

GRGA.

Kalorina, jest Boga mi. Budući znadem, s kim imam čast, ići ću ja ovu noć na sjenik spavat a vama ću ustupit svoj krevet.

KAROLINA.

Ach schön — wie galant! — Kad preuzmemo **Regiments-Kommando**, bit ću vam zahvalna. Za tu uljudnost morate avanzirati.

GRGA.

O hvala vam, ja neslužim više.

KAROLINA.

(Skine šešir i daje ga Grgi.) O šteta, da neslužite više Skinite mi tu težku kabanicu s ledjah.

GRGA.

(Dok skida kabanicu metne šešir pod pazuo.)

KAROLINA.

O das ist schad, no vi morate ipak avanzirati, vi morate k bandi, vi ste sposoban za veliki bubanj (doboš.)

GRGA

(Smješeći se.) O molim, molim, vi ste odviš dobra. *(Na stranu.)* Bože daj: pretvorila se ti u veliki bubanj!

KAROLINA.

Ali **noch etwas**, što mogu dobiti za večeru?

GRGA.

Što vam se uzhtije: Prosenice, crvena, a ako baš hoćete i biela luka.

KAROLINA.

Fi donc! Zar nemate ništa drugo?

GRGA.

O imam, jest Boga mi. Hoćete li može biti sira ili dat ću vam skuhat nekoliko jajah, ili ako pričekate pó sata, možete dobit vruće janjetine.

KAROLINA.

Sonst nichts? — Nepije li se kod vas kava?

GRGA.

Pije — jest Boga mi — ali —

KAROLINA.

Schön, — donesite mi je dakle odmah —

GRGA.

Ali ja, — ja je nepijem.

KAROLINA.

Das macht nichts, — donesite mi je samo.

GRGA.

Ali kad je ja nepijem, to je i nemam.

KAROLINA.

Dakle vi samo ono imate, što je vam u slast?

GRGA.

Jest Boga mi tako. Ja sebe sama milujem, kao da sam se sàm i rodio, pa tako sebi samom najbolje ugadjam. Ja one držim, što je meni milo i drago, a za kavu nemarim.

KAROLINA.

Das ist schrecklich — imate li možda kakovo pile.

GRGA.

Dà, zbilja. Jest Boga mi! imam. *(Okrene se k vratima i hoće da ide.)*

KAROLINA.

No endlich. — Žurte se dakle! —

GRGA.

(Opet se vrati od vratah.) Ali ga sada neđem hvatati, pa da mi date za njega upravo zlati cekin! — A jok, moja draga gospojo Kalorino! —

KAROLINA.

Karolina.

GRGA.

Kalorina. Jest Boga mi!

KAROLINA.

(Oduzme mu srdito kabanicu.) Geben Sie her. — Gdje je moj šešir. *(Ogledava se na okolo.)*

GRGA.

(Imade šešir još sve jednako pod pazuom a ozire se simo tamo.) Ta sada je tu bio, koj ga je bies odnio.

KAROLINA.

Ali gdje je?

GRGA

Duše mi, ja neznam.

KAROLINA.

(Opazi da ga on ima.) Ach, das ist schrecklich; — gledaj ga, gledaj kako izgleda.

GRGA.

(Izvadi ga i čudi mu se kao budala.) E! Jest Boga mi

KAROLINA.

(Uzme ga gnjevno pa ga izravna.) Oh, kakov ti je, — das ist doch schrecklich.

GRGA.

Gle! Ta je sada opet u redu.

KAROLINA

Ich will schlafen, gledajte da dodjem u postelju.

GRGA.

(Na stranu.) Pa ote, tko vas drži? Valjda da nezahtjevate od mene, što nemože biti.

KAROLINA.

Schauet ihn nur. Tko ga za što moli?

GRGA.

Molim vas milo i drago moja gospoja Kralovina. Ja sam siromah star i udovac pa se tako nepristoji, da vas gledam, kad se u postelju spremate.

KAROLINA.

Aber nein! Ja mislim samo, da se žurite.

GRGA.

Ali ja neću te neću.

KAROLINA.

Da mi samo pokažete, gdje mi je postelja.

GRGA.

Hej, kad vi za to pitate, to je što drugo. Tamo je u mojoj sobi.

KAROLINA.

Hajde dakle donesite mi moje stvari.

GRGA.

Hoću, hoću drage volje, samo vi idite u nutra; dva momka su tamo, ali ja ću im kazati, neka idu s puta, da možete spavati.

KAROLINA.

Tako, tako. Kažite kočijašu, da ćemo se sutra opet za rana krenuti. S Bogom ostajte! Laka noć! (*Ode.*)

GRGA (*sam.*)

(*Savo se kadšto pomoljuje na spredaja vrata.*) Laka noć! Bit će, kao što rekoste. (*Ide k stolu i uzme krletku, što tamo stoji*) Šta tu ima? Vrebac možebiti? (*Zaviri u krletku.*) Ah vidi, vidi pobro! Kanarinac — jest Boga mi! — (*Fučka mu.*) Ptičice, ptičice! — Ele, kako mi je žuta kao žuti žganac — Ptičice, hej ptičice! — (*Fučka joj.*) — Sirotica, nema ništa da jede! — Jesili gladna? (*Opet fučka.*) Jelda? Čekaj! ja ću tebi hrane dati. Jest Boga mi! (*Posadi krletku opet na stó pa izvadi iz njega velik prosen hlieb.*) Sad ćeš dobiti, samo se malo ustrpi. Ja neznam, kako mogu ti ljudi biti takove ćudi, da zatvaraju ovakvu božju stvar pa ju nehrane, kako bi se pristojalo.

(Dok to govori, uzme nož pa s njime odreže velik komad hlieba i zarine ga u krletku.) Tako mila moja kukavico, sad ti jedi. Bar ćeš se sjećati, kad sam te častio. *(Začudjeno.)* Šta nećeš da jedeš? Nebrini se, već jedi! jedi! — Hm! Ona neće. Kako to? — Ti nećeš naše dobre prosenice? Jeli, kave bi ti rado ili pečena pileta kao tvoja gospoja Kraljevina. A jok, nećeš ne, tako mi vjere! Aj Bog, da bi bilo i suhih krušakah. *(Uhvati srdito krletku i škatulju.)* Hajde ti sada spavat pa gledaj kako ti gospoja u postelju ide. *(Gleda pticu.)* Ti žuti žganac, ti! ti! — jest Boga mi! *(Ode.)*

PRIZOR JEDANAJSTI.

SAVO.

(Gleda kroz vrata i stupi za čas u nutra uz mutni zvuk muzike; ozire se na okol, dodje napred i ugasi svieću.) Otišli su tada negda. — Vrazi znali, da li će već na put Joca i Andrija? *(Povuče se lagano k vratima pa postoji i naslušKava.)* Andrija sprovadja Jocu — ali to samo kroz šumu. — K vragu! to bi bilo naopako; to nesmije biti! — Kako da to prepriečim? Na samoga Jocana lako mi ići, ali Andrija ima, kako mi se čini pušku, pa je uz to smion, srčan i hrabar. A zagrozio mi se je, da mu se pod živu glavu nekažem. Kao što ga poznam, sigurno oporeći neće. *(Povuče se od vratah natrag, dodje do klupe, napiplje oko sebe i dirne u Andrijinu pušku.)* Vala! vala! to je Andrijina šarenica. — Sretan li sam! — Pravo se kaže: da se vrag svojih ljudih nikada nezaboravlja. Ali sada napred! *(Hoće da ide, ali došav do vratah ustavi se.)* Do biesa, to opet nevalja! Ako opazi, da mu je puške nestalo, slutiti će na zlo pa će nagovoriti Jocana, da noćas neputuje. Ne, ne.

Ja ga moram drugim načinom utamaniti. (*Sad malo postoji pa stane razmišljavati.*) Ha tako mi neuteče, dà, dà, — tako ću ga pobiti. (*Snimi brže bolje pušku, izvadi iz nje šibku, spusti ju u ciev Andrijine puške i izvadi hit.*)

PRIZOR DVANAJSTI.

GRGA.

Gle! ugasio vjetar svieću. Jest Boga mi! Tu je takova tmina, da bi si čovjek lako mogao skrhati vrat. Čekaj! Donet ću drugu svieću. (*Ode u nutra.*)

JOCA.

Tako kume, ajte vi liepo kući, a ja ću u ime božje na put.

ANDRIJA.

Bože sačuvaj! Badava govorite. Ja ću vas svakako ovo malo puta kroz šumu sprovesti; to mi nećete zabraniti.

GRGA.

(*Dodje sviećom pa ju metne na stó.*) Tako!

JOCA.

Ja nipošto nemogu dokučiti, čega se vi večeras toliko plašite.

ANDRIJA.

(*Nješto smutjen.*) Neplašim se ja, ali sam si baš danas zabio u glavu, da ću vas sprovadjati. (*Pruži mu desnicu.*) Ja mislim, da zato nećete imati na me pizme.

JOCA.

(*Uhvati ju*) O čem buncate? Meni je nasuprot veoma drago, ali sam htio, da se netrudite toliko.

ANDRIJA.

Manite se kume, — tu nema o truda ni govora. (*Ide natrag i uzme svoju kabanicu, ogrne se s njom i prime pušku, popodje napred, pogleda joj na strani oganj i kad vidi da je sve u redu, baci ju na rame.*)

GRGA.

No kako kume Jocane, ćete li se dugo kod regimente baviti?

JOCA.

Čim obavim svoj posao, vratit ću se što budem brže mogao.

GRGA.

Šta? Zar vi nećete da gledate, kako će svečano dopremiti u štop novog obrstara. Bit će tu slave nevidjene i nečuvene, i parade i baklade i Bog zna kako se sve te vragolije nezovu. Naši momci otišli su već prije osam danah onamo pa se sada vojnički vježbaju. A to je i pravo, jer je taj novi obrstar za cielo čestit i pravičan. Jest Boga mi! — Bog ga poživio! Istina i strog jeste, ali —

JOCA.

Pravo govoriš i svi koji ga poznavaju, upravo tako kažu. Zato baš i idem k njemu; ja se ufam, da će mi po njem pravica biti.

GRGA.

Toga vam pofalit neće. Svaka duša kod nas može vam posvjedočiti, kako je bio pravičan, dok je bio jošte kapetan u našoj kupaniji.

JOCA.

Čuo sam o tom, čuo, vesela mu majka! Ali je li istina, što kažu, da je oženjen i da već i diete ima?

GRGA.

Razaberite se kume, ne on nego ona. (*Stane se nješto smjehukati.*) Kazala mi je njegova sobarica

JOCA.

Ali ste smješni kume! — Koja vam je to sobarica povjedala?

GRGA.

Ta ona nekakova gospoja Kanturina, ili kako se već zove, što evo noćas u sobi mi spava.

ANDRIJA.

(*Jocanu.*) No jeste li gotovi kume! — Idemo li?

JOCA.

Idemo. (*Gleda na prozor.*) Kiša je prestala, nebo se razvedruje, hajdmo na polje. (*K Grgi.*) Dakle kume ostajte mi zdravi! (*Rukuju se.*)

GRGA.

Sretno putovali kume Joco! Bog s tobom Andrijo!

ANDRIJA.

S Bogom! s Bogom! Glede konjah biti će onako, kako smo naredili.

GRGA.

O dakako!

ANDRIJA *i* JOCA.

S Bogom! laka noć! (*Otidu.*)

GRGA.

S Bogom! s Bogom!

PRIZOR TRINAJSTI.

GRGA (*sam.*)

Tako! sad idem pitati tu gospoju Kanturinu, da li još što treba? (*Uzme svieću, popodje k vratima, otvori ih i uzme govoriti u nutra.*) Je li još — (*U taj par zavikne preplašena Karolina u nutri, on stupi nekoliko koračajah natrag i gleda u nutra.*) He! he! Ona se boji, da nedodjem u nutra, a malo prije me je zvala, da idem s njom Vragometne su te varoške žene Ali koja me muka za nju tare? Netrebam je ja, — neka se neboji. (*Ide opet k vratıma i viče u nutra.*) Hej gospojo! zaključite iz nutra vrata, da tko neunidje k vama, jer znate, da nisu svi krajišnjici takovi, kao što sam ja ostarieli udovac. A sada laka vam noć! (*Karolina iz nutra*) Gute Nacht!

GRGA.

(*Smješno i porugljivo.*) Veli gudi naht! smješna li ti je to osoba, ali šta ćeš, kad su ti takove sve u glavnom gradu. I ja sam bio tamo i imao sam priliku svašta vidjeti, znam kako tamo ljudi žive i bave a znam opet kako živi i bavi naš prosti krajišnjik; o to je razlika kao medj nebom i paklom! — (*Stane pjevati uz muziku.*)

Kad u glavnom biah gradu,
Svašta morah viditi,
Običajah tam' imadu,
Da se moraš čuditi.
Da se kod nas to dogodi,
Vas bi nam se rugo sviet;
Ali tamo jest u modi,
Jer su napred za sto liet'.

No učena svaka glava,
Kao prosti graničar,
Kazati će, da je prava
Ludorija sva ta stvar!

Gradske žene, gradske cure,
Čudno se odjevaju,
Od sto vedar' kano bure
Jedva ti se gibaju:
Od obručah kruži svaku
Tako širok kolobar,
Da sretiv se na sokaku,
Jedna drugoj čini kvar.

Takovoj bi dò za cielo
Obruč prosti graničar,
No ne bogme za odielo,
Već za sasvim drugu stvar.

Mnoga tamo gospa ima,
Uz svog muža jošte kog,
Pa muž joj ga nada svima
Za prijana drži svog:
Te sve jošte obožava
Svoju vjernu ženicu —
A nevidi da mu glava
Nosi srnsku krunicu.

S tim prijanom znate što bi
Učinio graničar?
Nemilo ga smotao bi
Kano kožu opančar.

Kicoši su glavnog grada
Čudniji ti još sto krat:

Ko u jarca njim je brada,
A ukočen drže vrat:
Na njima je svaka boja,
Rek' bi hoda tulipan,
A koče se, ko kad svoja
Pera širi star puran.

Da li bi to zašto bilo?
Pita sada graničar:
Za jedino tek strašilo,
Da nečine vrebci kvar.

(Promiena; kameniti prediel sa šumom, na desno veliki kamen.)

PRIZOR ČETRNAJSTI.

SAVO.

(Dolazi polagano pa se jednako simo tamo ogledava.) Ovuda će morat ići. — To je moje mjesto. — Dovle i ne dalje. — Ovakve sgode neću tako brzo uhvatiti: samo još nekoliko koračajah, pa je jedan odtišao s ovoga svieta, a drugi kuka u tamnici a ja ću zadobit opet svoj imetak i željenu slobodu. *(S daleka čuje se, kako patrola viče: Holbrdo, patrola vrbaj. — Savo se smije pa uzme govoriti:)* Tako! tako! Samo bliže, bliže! Ala mi se živa sgoda pridesila, da im se na dušu popnem. Kad me na jednom pred sobom opaze, propast će se vragometno i izbuljit oči kao da vuka vide Oni se sigurno nisu nadali, da će se tako skoro samnom sastati. Ali neka! neka! Andrija dolazi gdje god može pred mene i uzkoleba me i prieči da izvršim svoje nakane a kum Joca, crna mu duša,

sve jednako snubi i nagovara susjede mi krajišnjike, da me tuže. Ja ću mu sada sám pomoći k sudu, ali ja se neću s njim potezati kod regimente, nego ću ga odpraviti pred vjekoviti sud Ludjak vražji! — To mu je sada plaća. Da nije poštenjak, kao što sviet misli, nebi više imao mojih novacah — pa mirna krajina; ali ih on jošte ima, ima svetca mi, a ja ih mu ostaviti neću. I ja sam bio nekoč takov poštenjak i razbijao sam si glavu, kako da više spravim novacah; i ja sam nekoč mogao poćutiti i srce me je znalo zaboliti, kad bi mi se šta nepovoljna dogodilo; ali šta je to srce? šta je poštenje? — Te stvari nevrede ništa — Čim si veći lupež, tim si više u miru; ako si razbojnik, progonite samo pravica, ako si pošten, proganja te čitav sviet. (*Smije se.*) Nu i ja ću bit opet pošten, kad je već do toga toliko stalo, samo da još danas uradim svoj posao. Danas ću se posljednji put malo poigrati, da jedan odapne, drugi u tamnicu dodje a ja bjegom stečem opet sladku slobodu. (*Opet se. čuje patrola ali nješto dalje nego prije.*) K vragu! Ne tako daleko, to nije dobro Natrag! Ovamo bližje — ovamo, da ste mi na ruci! (*Okrene se k onoj strani odkuda je došao.*) Ha! (*Skoči za kamen i sakrije se; patrola, sastojeća iz tri oboružana momka, kao što je to obično u krajini, dodje s desna i polagano stupajuć prieko pozorišta zaidje na lievoj strani; za čas dodje Savo opet naprieda, ozire se na okolo i gleda oganj na puški.*) Sve je u redu, bit će sreće i vrh vreće! (*Tišina; posluškava i ogledava se a oči mu se od radosti krese.*) Eto ih! — Idu. Hajd' sad na mjesto pa oštro oko i mirna ruka! (*Stupi na kamen i sakrije se na polak u grmju.*)

PRIZOR PETNAJSTI.

(Andrija i Joca dolaze s one strani, odkuda je i Savo došo.)

JOCA.

Hvala vam kume, sada se vi vratite.

ANDRIJA.

Ne jošte. Izpratit ću vas samo malo dalje pa onda odlazim.

JOCA.

Hajde dakle, kad vam je drago. *(Kako se okrene, namjeri Savo, koj je već prije iz grma izašao bio, na njega pušku i izpali ju)* Jao meni! *(Sruši se na tla i jauče po nješto, dok patrola nedodje.)*

ANDRIJA.

Šta je to Bože?

SAVO.

Zdravo Andrijo!

ANDRIJA.

(Ogleda se te ga opazi.) Ha! to si ti kleti neznabožče! *(Skine pušku što brže može s ramenah.)* Čekaj da ti dadem, što sam ti obećao. *(Nasloni pušku na njega, hoće da puca ali se samo barut na ognju upali.)*

SAVO.

(Pakleno se smješeći.) Ha! Ha! Ha!

ANDRIJA.

(Ljutito.) Grom te ubio! Šta je to? *(Gleda sav utrnut pušku; medjutim čuje se vikati izza pozorišta.)* Ovamo, ovamo! Tu mora biti, tu je pucalo.

SAVO.

Ubojico! zar ti nije njega dosta. *(Pokaže prstom Jocu.)* Zar hoćeš da i mene utamaniš? Jest ti si ubojica i za čas bit ćeš kao takav uhvaćen. Svi te jadi zadesili!

ANDRIJA.

Ha kleti zlotvore, ti si to počinio! Ali ako me je iznevjerila puška, neće me šake. Rukama te zadavim. *(Pomamno poteče za njim.)*

SAVO.

(Uzmakne kako vidi, da ide Andrija na njega.)

ANDRIJA.

(Ide za Savom u potjeru, ali čim dodje do kraja pozorišta, prispije straža i opazi ga kako bježi.)

PRVI VOJNIK.

Stoj! Stoj! kad ti kažem. Za njim momci! za njim! *(Ona dvojica srnu za njim.)*

PRVI VOJNIK.

(Dodje napred pa udari nogom u Jocana.) Što je ovo? Za Boga mrtav čovjek! Ubijen iz puške! *(Proti oni strani, gdje su ostali momci.)* Za njim momci! *(Okrene se opet k Jocanu.)* Možda ima još života u njem? *(Prigne se k njemu a medjutim čuje se vikati izza pozorišta:)* Stoj ili ću pucat. *(Puška pukne.)*

PRVI VOJNIK.

(On je upoznao mrtvog Jocu.) Joco, jeli moguće? Voljani Bože! tko je to učinio? *(Tišina.)* Badava je sada sve; tu nema ni kapi života; mrtav je mrtav!

ANDRIJA.

(Ostala dva momka doprate ga silovito; on uzme besjediti žestokim glasom:) Ali što ćete samnom? Vi se varate; niste se na pravoga namjerili.

PRVI VOJNIK.

To će se viditi, tko si i što li si? (*Ide k njemu i pogleda ga u lice pa se prepane.*) Šta Andrija? Jeda li si ti? ti! Ne — ne; — to nemože biti.

ANDRIJA.

Da bome — ja sam. O zašto me niste pustili, da za njim trčim pa došao tako i na kraj svieta?

PRVI VOJNIK.

Za kim?

ANDRIJA.

Za onim što je ovog čovjeka ubio.

PRVI VOJNIK.

(*Opazi Andrijinu pušku, digne ju i donese prama Andriji.*) Kukavico, taj ti izgovor neprolazi. (*Tišina.*) Andrija, jeli ovo tvoja puška?

ANDRIJA.

Jest moja, što mi je sada prvi put, odkako živim, pofalila. — Ali bora vam, zašto me pitate: dali je moja?

PRVI VOJNIK.

Andrija, ti si sam samcat na mjestu nadjen, gdje je ovaj čovjek zrnom pogodjen dušu izpustio. Jedanput samo čulo se je pucati a evo tvoja puška je spružena, a zašto si se dao na bieg pred nam?

ANDRIJA.

Za Boga, što kažete? Ja da sam pred vami htio uskočiti? Nikada! — Zar niste vidili za kim sam išo?

PRVI VOJNIK.

Mi nismo nigdje nikoga vidili do tebe. Žao mi je veoma, da se tako dogodilo, ali koja ti pomoć od mene? Mi moramo ono izvršiti, što nam je dužnost: mi smo tebe ovdje našli i uhvatili a sada valja da te kao ubojicu odvedemo.

ANDRIJA.

(*Kao da je izvan sebe.*) Ja da sam ubojica? Šta buncate? — Vi se valja da šalite! — Ja ubojica? — ja? ja? (*Očajano sakriva si lice rukama.*)

PRVI VOJNIK.

(*Milo*) Nije nama do šale, ali ajde Andrija, sve će to na dan izaći; ajde da te nesilimo! (*Vojnikom*) Vodite ga momci u naš čardak a poslje će doći četiri momka (*Kaže prstom na Jocu.*) po ovoga. Napred!

ANDRIJA.

(*Razabere se.*) Čega da se bojim? Ja sam nevin, a moja nevinost mora se dokazati. (*Vojnici ga uzmu medju se i odvedu ga; nastaje tišina.*)

SAVO.

(*Dolazi polagano izza kamena, ozire se u okolo; oči mu se krese od radosti; dodje napred i stane tiho govoriti.*) Kad se lovci udalje, onda dodju vrane i jastrebi, (*Proti Jocanu.*) da se goste. (*Prigne se do njega, izvadi mu iz džepa listnicu i digne ju radostno u vis.*) Sad ima svaki svoje.

(*Zastor pane.*)

ČIN DRUGI.

Tamnica; na kraju stoji kukavna postelja, na lievoj strani prozor s rešetkom, a malo napred star stó i pred njim stolac.

PRIZOR PRVI.

Andrija (sam) zakovan sjedi na krevetu a naslonio glavu na ruku; čim se zastor digne, čuje se vani pred obrstarijom svirati muzika i vikati „živio.“

Pravo imate, veselte se i radujte; briga je vas, što ja ovdje ni kriv ni dužan sdvajam. Danas svetkujete nekakvu svečanost, a sutra ćete gledati gdje se vješa — (*Skoči s postelje i stupi napred.*) Svi mi vele, neboj se, izmolit ćemo za te pomilovanje — a šta će meni pomilovanje? Ja ga neprosim, ja ga neću; ja samo pravicu tražim a ne pomilovanje. — Bože! Bože! Ti me nezaboravi, nezapusti pravednoga! (*Tišina.*) Ja baš ni najmanje nedvojim, da bi me već pustili bili, da ote svečanosti nije, ali da — tko će mislit na me, kad se sav sviet veseli. Vele ljudi, da je Bog bradu najprvo za se stvorio. Ja se ipak ufam, da će me još danas pustiti. — A što moja žena i moje diete radi! Ah koliko su straha noćas za me podnieli, ah kakve su ih misli mučiti morale, ali neka -- sve ću im ja to ljubavju vratiti. Nu nemogu se prečuditi, što ih još k meni nije Oni moraju tu biti, ali ih možda nepuste k meni. O za stalno će skoro k meni doći moja žena i moje diete!

PRIZOR DRUGI.

PRIJAŠNJI *i* VASIL.

VASIL.

Kako si mi mili sinko?

ANDRIJA.

Kako drugi hoće i kako bi svakomu u mojoj koži bilo. Ako prem nisam kriv, ipak me sjedne strani muči nestalnost, a opet i kriepi nada skore slobode.

VASIL.

I ja sam baš došao, da ti tu radostnu viest javim: četiri najuglednija gradjanina, ljudi na glasu, podigli su se u ime cielog grada k obrstaru, da mole za te. Oni tebe dobro poznaju kao vriedna i poštena čovjeka, i pokušat će sve, nebili te kako izbavili.

ANDRIJA.

Bog im platio. Čim me puste, zahvalit im moram.

VASIL.

Ako Bog da, vratit ćeš se ti još danas kući, gdje te sve jedva čeka.

ANDRIJA.

Mili Vaso! Čime ću vam ja vratiti toliku ljubav? Ta ja bi u ovoj nesretnoj tamnici već očajao bio, da mi vas nije bilo.

VASIL.

Sve što činim to je moja dužnost; to bi ja bio učinio i drugomu, kamoli nebi tebi, svomu rodjenomu sinovcu. Ali čuješ, ti od sinoć nisi još ništa jeo, hoćeš da ti što donesem?

ANDRIJA.

Neću sada striče, nego kad me puste, otić ćemo u krčmu i častit ćemo se ljudski

VASIL.

(*Na stran.*) Oh, da ti znadeš, što se još kuva. (*Glasno.*) Meni je sve jedno, kako god hoćeš.

ANDRIJA.

Kažite mi tako vam Boga, jeli moja žena tu već bila?

VASIL.

Jest, ali su mi prepovjedali, da ju nepustim k tebi.

ANDRIJA.

Zašto ne?

VASIL.

Ja bogme neznam. Ali mislim da će ju na skoro pustit

PRIZOR TREĆI.

Jedan VOJNIK, *malo zatim* MACA, MILKA *i* GRGA.

VOJNIK.

(*Dodje u nutra i šapne nješto Vasilju, Vasil mahne glavom a vojnik ode.*)

VASIL.

Nu što sam ti ja rekao Andrija, evo ti žene pred vratima. Bili ju pustio u nutra?

ANDRIJA.

(*Radostno.*) Kako me možete još pitati, ta ja ju volim vidjeti, nego da bi mi tko dao Bog zna što. (*Tišina; medjutim Vasil izidje te Macu, Milku i Grgu dovede.*)

MACA.

(Djetetom na ruci stupi u nutar, metne diete na tla i padne Andriji oko vrata.) Što mi radiš mili moj Andrija?

ANDRIJA.

Mila Maco! draga moja ženo!

MILKA.

Otče, mili otče!

ANDRIJA.

(Uzme Milku za desnicu a lievom ogrli Macu.) Moja ženo! moja ćerko! *(Tako jedan čas postoji.)*

VASIL.

(Stupi medjutim natrag do stolca, sjedne se, i stade sukat brkove.)

GRGA.

(Stoji žalostno straga.)

MACA.

Jadan Andrija! da znaš kako mi je kad te vidim! Što bi učinila, da mi te je kako izbaviti?

ANDRIJA.

(Smije se.) Umiri se Boga ti draga ženo; tebi se čini sve crnije nego što je; ja sam prav; to će se dokazat, pak će me onda pustit.

MACA

(Pobunjeno) Ah! ti neznaš —

GRGA.

(Stupi naglo napred i presječe joj rieč) Koliko smo straha za te pretrpili. *(Tiho Maci.)* Neodaj mu za ime božje, da mu se o glavi radi.

ANDRIJA.

(Veselo.) O kume! šta ste i vi došli.

GRGA.

Jesam Boga mi! Što vi mislite, da ja mogu mirno spavat, kad se vam kakovo zlo dogadja?

ANDRIJA.

Oprostite dragi kume, da vas u veselju, ženu i diete grleć, opazio nisam.

GRGA.

Zato ništa Sinoć, kako sam čuo, da su te zatvorili, zapregao sam onaj mah konje, pa ja, tvoja žena Maca i mala Milka sjedosmo u kola pa evo nas kod tebe. Nezna sud za šalu Boga mi

ANDRIJA.

Dakle vi znate kako i zašto?

GRGA

O znamo, znamo!

MACA.

Da si ti mene sinoć poslušao, pa da si kod kuće ostao, bilo bi najpametnije.

GRGA.

Pah! iz toga nebi sve jedno ništa bilo samo da nije one nesretne puške sobom ponio. Ali kamo je k vragu onaj hitac praha iz puške dospio? To nek znade tko mu drago, meni u glavu nemože.

ANDRIJA.

Savo je bio sinoć kod vaše kuće.

GRGA.

To si kazao

ANDRIJA.

To je on učinio i nitko drugi, jer kako je on mogao tako smiono predamnom stati, kad sam bio na njega namjerio.

GRGA.

To je sve dobro Mi vjerujemo sve, ali sud — sud — što će on reći? On traži dokaz — a odkud bi ga čovjek uzeo? *(Gnjevno)* K vragu! da tebe opet radi onakovog razbojnika, kao što je Savo, objese. To bi bilo više nego previše. Ah tko bi mi ga uhvatio, dao bi mu sto forintih u tvrdu pa makar i košulju prodao, pa ni kapi vina već nepio. Jest Boga mi, — to će mnogo reći.

ANDRIJA.

Netarte si Boga vam toliko za to glave. On kazni uteći neće, a ja mislim, da mene bez prava dokaza kaznit nemogu.

MACA.

Ne ne, to nemogu.

GRGA

Što mogu, što nemogu: to na nas nespada, nego govorimo kako nam je na srcu Čovjek ovdje nemože nikomu reći, da je nepravedan, jere proti tebi svjedoče žalibože grozni dokazi, i samo bi te to izbaviti moglo, što je ubojica zajedno i robio, jer nisu kod Joce više našli pisamah i 500 for gotovog novca, što je sinoć sobom ponio.

ANDRIJA.

Pa što treba više Nemam li ja hvala Bogu dosta blaga i bogatstva, da mi nije za silu krasti i robiti i još

ubiti čovjeka, koj mi istina Bog nije bio baš glavni prijatelj, ali se nismo nikad u životu ni svadili? A njega sam držao, kao sav sviet znade, uvjek za poštena gospodara i susjeda. Nu trieba li više?

GRGA.

(Pogleda gore.) Ufamo se u miloga Boga, da nam više trebat neće. *(Za se.)* Ali je zate bogme već uže gotovo.

MACA.

Mili moj Andrija! Kum Grga zauzeo se je za te, kao da si mu rodjeni sin; on mi je kazao, što moram činiti, kuda moram ići; on je sám išao najotmenijim gradjanom i pripovjedao im je tvoju nesreću Molio ih je, da ti budu u pomoći. Oni su mu obećali, da će za te učinit, što bude moguće. Kum Grga će samnom i gospodinu obrstaru, da ga za te moli, a i ja ću ga moliti, koja po tebi gubi ljubeznog muža i cielu sreću svog života, koja bi bez tebe bludila po tom biednom svietu od nemila do nekao muha bez glave, ali mislim —

ANDRIJA.

Što?

GRGA.

(Prekine mu rieč.) Da nas nada prevariti neće. *(Na strani.)* Pokvarit će sve jošte — Žene mučat nemogu to je badava. Jest Boga mi.

ANDRIJA.

Umiri se mila moja. Vidiš, da sam i kriv, izbavili bi me toliki prijatelji i tolike molbe, a kamoli nebi, gdje nisam. Utješi se, ja se ufam, da smo za mala na putu kući. Ja sam pravičan, a dok je Boga i dobrih prijateljah, ništa se netreba bojati.

GRGA.

Jest, jest, dobro je imati i u paklu prijateljah. — (*Za se.*) Moralo bi čovjeku srce pući, kako nedužan govori o svojoj slobodi.

MACA.

Onda nam još jedno ostaje. Obrstarova gospoja, kako se čuje, žena je da joj para nema: dobra i milostiva srca. K nojoj ću otići, pred nju ću pasti na koljena i prosit ju, da mi se ubogoj smiluje. Ona će mi pomoći. U nju se samu ufam, jere je ona i supruga i mati; ona će izmjeriti, kolika mi je žalost i kolika tuga, a sam će mi Bog dosta snage dati, da ju ganem na milost, koja me je jedina kadra sačuvati od očajanja. — O žene! žene! vidite sada, što je prava žalost, što li velika nesreća! Vi što mislite, da ste do zla Boga nesretne, ako vam se samo kakovo pohotjenje neizpuni, te onda neznate ni što bi ni kako bi od jada i gordosti. Pogledajte na me sirotu i na moju težku brigu, pak ćete lako preboljeti vaše jade i pregoriti muke vaše. Majke, što livate grozne suze nad grobom vaših mjezimicah, žene, što si čupate kose, kad se od vas raztavlja ljubki mili suprug: vidite, da je vaša bol i vaša žalost proti mojoj kao san i igralija. O nestalan si čovječji živote kao kaplja, što o listu visi! — Kad mi je još diete pri prsima bilo, polazio mi je suprug pjevajući u boj ljuti, ali me nije to uznemirilo i uplašilo, jer sam znala, ako i prolije krv, da će to biti za cara i domovinu, pa da će poginuti kao junak na mejdanu. Jest, jest, grudi su mi treptili tada od veselja i radosti, ali eto sada da sam tvrdja od kamena, zadrhtala bi od straha i žalosti. A gdje je žena, koja nebi na mojem mjestu svisnula od nevolje i očajala? (*Čim zadnje rieči izusti, pane pred njega i oklopi mu koljena.*)

GRGA.

(*Tare si oči pa reče na stran.*) Tko nebi tu plakao, morao bi imat obraz od opanka i mjesto srca praznu čuturu. Jest Boga mi!

ANDRIJA.

Ljubezna Maco, ženo mila! Radosti moja i moja utjeho Odkako si za me pošla, uvjek sam se sretnim scienio; ljubio te kao dušu svoju i pazio te kao oko u glavi, ali sada ću te počitovati i obožavati, kao da si nješta višje. Sada vidim kakva si i u duši i na tielu, kakova poštenja, kakove vriednosti, kakove jakosti i vitežkog srca. Ponosim se stobom, zlato moje, i nije mi muka upitati sviet: da li ima žene, koja bi svoga muža više ljubila, nego li mene ljubi žena moja? Ti mi pretvaraš tamnu tamnicu u svjetli raj i skidaš koprenu, što mi raj ovog svieta sakriva: sladku zadovoljnost. O ja sretan i presretan, da mi je sakupiti u krunu sve zlato i drago kamenje i njome te okruniti, koja si uzor medj ženami, njihovo sunce i zrcalo! (*Digne ju i ljubko ju ogrli.*) Oh kako mi srce od radosti poskakuje, što tebe, dušo, pred sobom vidim; sve mi se čini, da sam se preporodio, odkako slušam tvoje sladke rieči. Pa sada da te ostavim, sada da budem smaknut prav pravcat radi lupeža, koj se na bjeg dao? Nikada! To nemože bit — O ti ženo mila, draga, sladka, ti me ostaviti nećeš. Nema tebe, sve me mine; nit je za mene bez tebe radosti nit veselja, nit ugode nit miline. Da, ženo ljubljena, mi ćemo još dugo u ljubavi živiti.

MACA.

(*Bojazljivo.*) Ako to pako drugčije izpade, nego li što mislimo.

ANDRIJA.

Kako možeš takva šta i pomisliti. Izbi to iz glave i spremi se za put, da se odmah budemo mogli kući vratiti, čim me izpuste. (*Radostno.*) O kako se ja već sada radujem, videći u duhu, kako na kola sjeda kum Grga, ti, ja i mala Milka, te se brz čas vraćamo kući. Čim se vratimo kući, najprije ćemo u crkvu, da se Bogu pomolimo i zahvalimo na izkazanoj dobroti. Prvih danah biti će radosti bez kraja i konca. (*Okrene se Grgi, koj žalostno tamo stoji.*) Ali kume, kuda vam je pamet, što ste se tako usuknuli? Veselte se samnom i nemojte tugovati, kad se ja veselim.

GRGA.

Jest Boga mi, pravo kažete. Nećemo se žalostiti. Još ima ufanja, akprem je već voda do grla. A šta ćemo: čovjek zna gdje se rodi, al nezna kud se godi.

MACA.

Andrija, mi smo sa sobom od kuće svega ponieli. Ako te na što želja vuče, kaži samo. Hoćeš li što možda?

ANDRIJA.

(*Smije se.*) Ta vi sbilja mislite, da ću ja Bog zna kako dugo ovdje ostati. Mante se toga! Noste sve opet natrag; meni za kratko vrieme, što ću ovdje preboraviti, netreba ništa.

PRIZOR ČETVRTI.

PRIJAŠNI *i* VOJNIK.

(Dodje u nutra, ide k Vasilju, nješto mu prišapne u uho pa zatim ode.)

VASIL.

(Stupi napred.) Andrija! Sinko pripravi se, za mało ćeš k sudu.

MACA.

(Grleći ga.) Voljani Bože! približa se trenutak, koj će sve odlučiti. Ah da mi je znati, kako će izaći: zlo ili dobro? Hoće li mi smrt ili život donieti? Andrija, ako te izgubim, kuda ću ja jadna bez tebe na svietu?

ANDRIJA.

Muč neboj se! Bog će nas dragi čuvat. Da bi samo svaki tako mirnim srcem išao k sudu kao ja! — Mislim, da me nada prevariti neće; sve mi nješto kaže: veseli se Andrija, na skoro će biti svemu kraj i konac; tvoja će nevinost na junački dan izaći

GRGA.

(Za se.) Vrieme je već, sad valja raditi. *(Na glas.)* Djeco moja, već je udario sat, gdje se nesmie kasniti, niti u tugi gubiti vremena. Maco, pustimo ga sad na miru, nek se pripravlja na sud a mi idemo što se bude brže moglo za našim poslom i to ravno gospoji obrstarici. Tko rano ustaje, nikada se nekaje.

MACA.

Pravo velite. Sad vaľja raditi iz petnih žilah a tugu ostaviti. Ajdmo sad — ali se na skoro opet vratimo; *(Žalostno.)*

čim bude sve gotovo. (*Uhvati ga za ruku.*) Andrija moj, nema tu šale, jer se tu o glavi radi. Ali uzdajmo se u Boga velikoga; on će nam pomoći. Ajde da mu se pomolimo, jer poslje nećemo imati kada ili od radosti ili od žalosti. (*Maca, Andrija i Milka kleknu, Grga straga skine kapu i sklopi ruke; muzika.*)

„Svemogući dobri Bože! Tvoja neizmjerna milost dala mi je muža, koj me ljubi i miluje, kao što se samo ljubiti može, koj je pripravan za me se žrtvovati i dati, da bi trebalo i oko iz glave. Bože, ti mi ga i uzdrži — Usliši moju molbu već za volju ovog ubogog djeteta, što je eto sada u pogibelji Nepusti, da pogine ni kriv ni dužan. Razsvjetli dobri otče dušu moju, da uzmognem u čemeru uhvatiti sgodu, da ga izbavim. Smiluj mu se i daj, da jošte živi, ako je moguće. Ako nije drugačije, a to neka bude sveta volja tvoja. Ako mora umrieti, ako ga prieka smrt zove, onda mi podieli jakosti, da to uzmognem podnositi sjećajući se mukah i boli našega predragog spasitelja. (*Plačuć.*) Daj onda, da kao dvie duše u jednom tielu jedan za drugoga molimo. Uzmi ga k sebi, nek uživa tvoje nebesko veselje. Mene pako združi s njime, kad mi jednom zadnji sat udari, da te tako skupa hvalimo i slavimo po sve vjeke vjekah (*Za malo ustane i briše si oči.*) Sad mi je Bog dao jakosti. Ajdmo!

GRGA.

(*Stupi k Andriji i pruži mu ruku.*) S Bogom Andrija! mi ćemo se za jedan sat opet vratiti. Ti budi pred sudom miran; promisli što govoriš. Bog bi dao, da dobro izpane!

MACA.

S Bogom Andrija! Poljubi jošte tvoju Milku.

ANDRIJA.

(Poljubi Milku.) S Bogom ženo! s Bogom! *(Ogrle se i on ih sprovede do vratah, koja Vasil odprta drži; oni izadju a medjutim se promiene kolise.)*

PRIZOR PETI.

(Soba u obrstara; desno i lievo vrata; na lievoj strani prozor a na desnoj stol, stolice i veliko ogledalo; na lievo imade takodjer stolicah.)

KAROLINA i DANICA.

(Danica ima veliku lutku, kojom se djeca obično igraju; lutka je povijena i kad se pritisne, viče kao malo diete.)

KAROLINA.

So liebes Fräulein. Sad ste obučeni i idemo **zur gnädigen Frau Mama.** — Ali kako je ovdje gušan zrak.

DANICA.

Karolino, gdje je papa?

KAROLINA.

Papa je **in der Kanzlei.** *(Ide na prozor, otvori ga te gleda van.)*

DANICA.

A šta radi papa tamo?

KAROLINA.

(Nečuje ju.) Ah, kako je danas liepi dan, **und diese schöne Aussicht** upravo na piac.

DANICA.

(*Nestrpljivo.*) Karolino, što nečuješ? Šta radi papa?

KAROLINA.

(*Još ju nečuje.*) Ha! oficiri!

DANICA.

Šta?

KAROLINA.

(*Kaò gore.*) **Ach mein Reisegefährte** od sinoć **ist auch dabei**. Moj liepi adjutant. (*Ravna si kosu.*) Aha sad gleda gore, sad me pozdravlja. (*Nakloni se kroz prozor.*) **Ergebene Dienerin, ergebene Dienerin.** (*Ogleda se.*) O to ti je **ein lieber Schatz** ovaj moj adjutant

DANICA.

(*Pogleda na Karolinu.*) Karolino, zar si poludila? Šta radiš? Komu se naklanjaš?

KAROLINA.

(*Sve jednako dole namiguje.*) Kako samo lukavo gore gleda.

DANICA.

(*Ostavi lutku na stolici, trči k njoj i vuče ju za opravu.*) Karolino, što ti nečuješ?

KAROLINA.

(*Srdito.*) **Ach keinen Augenblick** nema čovjek za se. Ajdmo **zur Frau Mama**. (*Uzme ju za ruku i ode s njom na lievo.*)

PRIZOR ŠESTI.

GRGA *a poslje dodje* KAROLINA.

GRGA.

(Pokaže glavu na vrata, skine kapu i gleda na okolo.) Ni tu nema žive duše. *(Stupi polagano u sobu.)* Čekat ću ovdje, dok tko nedodje *(Na vrata Maci)* Maco, ti čekaj tu; kad bude vrieme, ja ću te zvat. *(Dodje napred.)* Sad nam nevalja dangubiti; najprije nam je nastojat, da kako gospoju dobijemo na svoju ruku, da nas ona zagovori, kad gospodin obrstar doma dodje. Na njega ćemo pako poslje navaliti i moliti ga. *(Tišina; gleda na okolo.)* Ala kako ti je ovdje sve liepo i šareno; dobro ti je Bog dao gospodi *(Opazi se najedanput u ogledalu i uplaši se s toga pa gleda začudjeno u njega.)* Malo da se nisam sam sebe prestrašio! A jesam li ja to? Hm — jesam Boga mi, ali — *(Gleda se u ogledalu.)* Grga, Grga, od čega ti je nos tako pocrvenio? Meni se nekako čini, da ti previše piješ. Jest Boga mi! Grga, Grga nečini ti toga, jer ćeš dobit debeo nos i crven trbuh, hoću da rečem trbuh nos i debeo crven. Ne k vragu! moja me slika sasvim pobunila. *(Smjehuka se neprestano; kojekako se ogledava u zrcalu; medjutim dodje Karolina u sobu, opazi ga i stane se grohotom smijati.)*

KAROLINA.

Ha! ha! ha!

GRGA.

(Opazi najedanput Karolinu u ogledalu, okrene se uplašeno i nakloni se joj smješnim načinom i nepogledavči ju) Oho! Hvaljen Bog! Želim vam dobar dan!

KAROLINA.

Was sehe ich? — Moj krčmar od sinoć?

GRGA.

(Pogleda ju.) O to ste vi gospojo! *(Metne kapu pred lice, kao da ga je sram pa reče za se:)* To ti je ona čudna ptica, ona putifalka od sinoć. Nebi li možda ona mogla pomoći, — a ako neće pomoć, neće ni odmoć.

KAROLINA.

O molim vas, geniren sich nicht. Prosto vam je sada me gledati.

GRGA.

Ako dopuštate, bit ću voljan. *(Izbeči oči i nesmetne ih dugo s nje; za se:)* Danas mi se vidi ljepša, nego li sinoć. Sad naznam pravo: da li nisam sinoć dobro vidio ili pako danas dobro nevidim. *(Opet se joj smješno nakloni i stane govoriti na glas:)* Hvala liepa, meni je dobro.

KAROLINA.

Ha! ha! ha! Tko vas zato pita?

GRGA.

(Kao budala.) Hm — ja sam mislio, da me pitate, kako sam. *(Za se.)* K vragu, volio bi govoriti s generalom, nego li s ovakom ženskom. *(Na glas.)* Hvala liepa,— oho opet sam budala *(Metne ruku na usta.)*

KAROLINA.

Aber jetzt sagen sie mir, što vas nosi ovamo?

GRGA.

(Žalostno.) Ah moja draga gospojo Kralovino, velika nesreća.

KAROLINA.

Was? Nesreća? od sinoć ein Unglück!

GRGA.

Jest Boga mi. Ja sam baš i došao, da vas molim u ime uboge jedne žene i nejakog joj djeteta —

KAROLINA.

Ach das ist doch schrecklich! Ali sjedte se i pripovjedajte mi dalje. (*Pokaže na stolicu, na kojoj leži lutka, koju ona nije opazila, jer je Grga baš pred stolicom stajao.*)

GRGA.

O molim, to se nepristoji. Ako tko dodje?

KAROLINA.

Das macht nichts, sada neće nitko doći, samo sjedte.

GRGA.

Ako dopuštate, sjednut ću se, da vam san neodnesem. (*Neobazriv se sjedne a lutka zaviče; on skoči uplašen što ikada brže može na noge i stane vikati iz svega grla:*) Ah jao i pomagaj! Bože šta je to?

KAROLINA.

(*Takodjer uplašeno.*) Šta vam je?

GRGA.

(*Drhće i gleda ukočeno lutku.*) Ma — ma — malo diete.

KAROLINA.

(*Stupi stolici i vidi lutku pa se stane na glas smijati:*) Ha! ha! ha! Ach das ist schrecklich. (*Uzme lutku i pokaže mu ju.*) Ali to nije pravo diete. (*Hoće k njemu.*)

GRGA.

(*Uzmiče.*) O molim vas, ostante samo. Dosta mi je te vragolije.

KAROLINA.

Aber umirite se pa gledajte samo.

GRGA.

(*Grga gleda ali još nevjeruje*) Ali kako bi moglo vikati, da nije diete, kao što su druga djeca?

KAROLINA.

Šta vam na um nepane, to je nur gemacht. Ovako gledajto simo. (*Stisne lutku a ona zaviče.*)

GRGA.

(*Još se plaši.*) Oho, evo opet! (*Mirnije.*) Jest Boga mi! Gledaj Pavle vraga! Vragometnih stvarih imade ti u gospode. Dok god čovjek s njimi sasvim brašna neizjede, neće ih poznati. (*Smije se ko budala.*) Ele kako sam se bio uplašio. Ja sam mislio, da sam seo na malu groficu. Jest Boga mi! Ali vas molim, kažite mi, kako je to načinjeno?

KAROLINA.

Sehen sie ovako: kad se pritisne, onda zaviče. (*Pritisne i pokaže mu.*)

GRGA.

(*Čini se, kao da nješta misli.*) Hm, kad se pristine, viče? koj bi to bies bio?

KAROLINA.

(*Dade mu lutku.*) Gledajte samo.

GRGA.

(*Ogledava ju sa svih stranah.*) Jest Boga mi! kad se pristine, onda zaviče. To je zaista čudnovato. Ali kako to biva? iz čega je to?

KAROLINA.

Mein Lieber, to je iz drva

GRGA.

Hm! tako! (*Zamišljeno.*) To je iz drva! Hm! Pak kad se pritis — viče! (*Smije se.*) Evo uzmite ju vi, to se pristoji za vas bolje. (*Daje joj lutku.*) Tako. — Ha! ha! ha! Kad ti se pritisne —

KAROLINA.

(*Metne lutku na stolicu pri prozoru.*) A propos mein Lieber, vi ste mi nješto imali kazati.

GRGA.

(*Brzo se domisli.*) Jest Boga mi! (*Prepane se i postaje žalostan.*) Malo da nisam zaboravio. Taj prokleti, kad se pritisne — sasvim me je smeo. Oh ja kukavac, kako mi je golema žalost!

KAROLINA.

Also was ist's? Brzo mi kažte; govorte.

GRGA.

Od sinoć došle su mi sve tuge i nevolje na glavu. Vi se sjećate, da sam vas sinoć probudio iz sna, čim je došao gospodin adjutant kočijom pred moju krčmu, i da sam kazao, kako vam se liepa prilika pružila, da se odvezete u štop s tim gospodinom, koj vas je drage volje htio sa sobom uzeti. Vi ste bili voljni ići pa ste s njim

i krenuli na put. Nije postojalo zatim ni pol sata, kad no nahrupi na vrata momak od straže, pa mi pripovjedi, da je u šumi blizu našeg sela jedan čovjek grozovito ubijen. Vi ste po svoj prilici opazili ona dva čovjeka, što su baš odlazili, kad se vi pokazaste.

KAROLINA.

(*Kima glavom.*) Da, opazila sam ih.

GRGA.

Čujte nesreće. Straža je našla onog starijeg u šumi ubijenog a pokraj nega stao je onaj mladji i to praznom puškom. Kako ga je straža našla, odmah ga uhvatila i odvela.

KAROLINA.

O das ist schrecklich. (*Prestrašila se.*) Pa dalje?

GRGA.

Ali on je tu toliko kriv, kao da ga je jučer mati rodila. Drugi neki razbojnik, puška božja ga ubila, počinio je to ubojstvo pa zatim pobjegao. Ali to je badava, kad je sve proti njemu. Prije mjesec danah oglašeno je, da će se svak, koj se na robiji ili kako drugačije kao zlotvor uhvati, prieko na smrt odsuditi a evo uprav tu sirotu uhvatiše Sad si možete misliti, kolika je tu pogibelj i kako malo ostaje vremena, da ga izbavimo, jer ako ga danas sud odsudi, objesit će ga još danas a onda mu nema pomoći, pa da se tko upravo posveti. Mislite si, kolika je žalost njegove jadne žene i ubogog mu djeteta i sviuh njegovih prijateljah. Gospojo i vi možete tu pomoći. Smilujte se, Bog vam dao, on je prav, on ga nije ubio Ja vam se kunem: sjede mi glave, on nije kriv.

KAROLINA.

(*Nješto afektira pa ponosito digne ramena.*) Ja es ist mir leid, ali vam ja pomoć nemogu. Ja slabo šta premožem, a istom sam ovamo došla, pa se nepoznam jošte u regimenti.

GRGA.

Vi me nerazumite. Ja vas molim, da gledate, kako bi mogao s ovom nesretnom ženom gospoji obrstarici doći, da ju molim, neka se zauzme kod obrstara za njega, jer je život onog nesretnika u njegovim rukama.

KAROLINA.

A la bon heur, to je drugo. To ću učiniti, a gdje je ta žena?

GRGA.

Ona čeka vani pred vratima. Ali vas molim kao što se Bog moli, gledajte to što bude ikako prije moguće. Znate da je sada skrajnje vrieme i svaki je časak zlata vriedan.

KAROLINA.

Ich gehe gleich. Vi čekajte dotle ovdje; ja ću se odmah vratiti. Ach das ist nichts; da muß geholfen werden. Jadan ti je taj čovjek! Unschuldig pa da ide na vješala. To nesmije biti, ne — ne! (*Malo joj se razvedri lice.*) Wenn ich nur mit meinen Lieutenant besser bekannt wäre; on bi ga morao odmah ispustiti, aber so — neznam sama, šta bi učinila? — Nu warten sie nur, ja ću odmah doći.

(*Ode.*)

PRIZOR SEDMI.

(GRGA, *zatim* KAROLINA *i* MILJEVA.)

GRGA.

Dobra ti je duša ta Kralurina. Nješto mi se čini doduše čanuta, al se ipak odmah sklonula na rieči moje. (*Dok to govori, ide po sobi i dodje do prozora pa opazi ondje na stolcu lutku.*) To ti je onaj čudnovati drveni stvor, koj me je toliko bio uplašio. (*Maše glavom.*) Ali ja i sada nikako nemogu pravo dokučiti, kako to kad se pritis —

KAROLINA.

(*Dodje naglo i presječe mu rieč*) Evo sad će doći. Pripravte se; ide gnädige Frau. Evo vam sgode, da se s njom porazgovorite. Govorte srčano i razložno. Dobra rieč nekošta novacah.

GRGA.

Jeli sbilja? Sretno ju ipak dočekah Ja idem brzo po Macu. Zovte nas, kad bude dopušteno, da pred nju stupimo (*Otide na sriednja vrata a u taj par izadje s lieva Miljeva*)

MILJEVA.

Karolino!

KAROLINA.

Milostiva gospojo!

MILJEVA.

Tko je to, što želi samnom govoriti?

KAROLINA.

Ubogi neki čovjek i jedna žena mole, da bi uslušali njihovu molbu.

MILJEVA.

A gdje su ti ljudi?

KAROLINA.

Tu vani pred sobom.

MILJEVA.

Zovi ih u nutra a ti onda hodi na stran.

KAROLINA.

Bit će kako vam je volja. *(Ide na vrata i zovne ih:)* Dodjite ovamo u nutra. *(Grga i Maca dodju a Karolina ode)*

PRIZOR OSMI.

MILJEVA *pa* MACA *i* GRGA.

MACA.

(Stupa žalostno do Miljeve i poljubi joj ruku; glavu je prignula.) Pomozi vam Bog, milostiva gospojo!

MILJEVA.

(Pozdravi ju naklonív se joj glavom i zapita ju uljudno:) Tko ste vi moja draga? Šta bi rada?

MACA.

(Stupi jedno dva koračaja natrag.) Oprostite milostiva gospojo, što sam se ja prva k vam utekla, da vas ovdje za milost umolim. Moja je prošnja golema ali se ufam, da ćete ju vi izpunit, kad čujete, kako je pravedna. Vi ste dobra kao dobar dan u godini pa ćete se smilovat ženi, koja skrušenim srcem pred vami stoji i sve svoje ufanje u vas polaže, koji imate srce osjećujuće majke i ljubeće supruge.

MILJEVA.

Moja rano! Ja vam evo tvrdu rieč zadajem, da ću sve učiniti, što budem kadra, ali ja vam već sada kažem, da je to vele mučna stvar. Ja sam sama slaba i nemoćna žena pa me zato strah, da vam neću moći zadovoljiti.

MACA.

Ja sam žena ubogog čovjeka, što no je sinoć uhvaćen ni kriv ni dužan kao ubojica, i što ga prieki sud ovaj čas možda na smrt odsudjuje. Vaš gospodin suprug i naš dobri obrstar jeste glava kod tog suda. Nemojte, gospojo, misliti, da ja možda dvojim, da je pravedan. Nipošto! Da se nije nesrećom kod ubojstva onog čovjeka sve tako dogodilo, da se moj muž po tom našao u velikoj opasnosti, ja vam jamačno nebi ovdje dosadjivala moljakanjem, već bi se pouzdala u pravednost gospodina obrstara, koja je na glasu. Ali gdje je on nedužan gotov srnuti u propast, tu mi nije dalo srce mirovati i ja sam evo, milostiva gospojo, utekla se pod vaše krilo, da me branite i da me sačuvate od grozne biede i nevolje. Vi ste, gospojo, milostiva i kadra ste jedina tu pomoći: vaše je srce najbližje do onoga, što u grudima vašeg supruga bije, vi ste kao dvie duše u jednom tielu. Znam doista, da ga vi sami od vaše volje na slobodu pustiti nesmiete, ali vi možete mnogo kod onoga, što će svojom rukom podpisati odsudu. Zato, milostiva gospojo, molim vas kao što se Bog na nebu moli evo pred vami klečeć: *(Klekne a suze ju poliju.)* Smilujte se, primite ovu nesreću k srcu i budite angjeo izbavitelj porodice, koja će, ako joj nebude zaštite i obrambe od vaše strani, jadno poginuti.

MILJEVA.

(Ljubko.) Uboga ženo! Mene je veoma dirnula vaša nesreća. Onaj, što ga sada sude, jeste dakle vaš muž. Ja

sam žalibože o tom čula. Vaše stanje i sdvajanje veoma me uznemiruje i ja vam obećajem, da vas neću zaboravit u ovom neugodnom trenutku, ako je samo on nedužan. Ako i nisam za svog života jošte ništa od svog supruga izmolila, to se ipak nadam, da ću svojom ljubavju sada ga ganuti na milosrdje i nesretnika izbaviti od preteće mu pogibelji.

MACA.

O hvala vam, gospojo, zato od neba do zemlje.

MILJEVA.

Ako mi pako nepodje za rukom, da ga ganem, to se možete osloniti na poznato pravoljubje moga supruga. Ja sam uvjerena, da vam on krivo neće.

MACA.

To sve priznajem, ali će kriva svjedočanstva pokvariti pravdu i pravicu i srce će, da je još poštenije, zavesti.

MILJEVA.

Zato su zakoni; oni to prieče

PRIZOR DEVETI.

PRIJAŠNJI *i grof* SARNIĆ.

SARNIĆ.

(*Otvori vrata i progovori kroz nje.*) Za jedan sat bit će mi drago; gospoda će mi bit dobro došla. (*Stupi u nutra.*)

MACA.

(*Kako Sarnića opazi, povuče se nješto natrag.*)

MILJEVA.

(Ide Sarniću na susret pa onda s njim dodje opet napred.) Dobro jutro, mili supruže!

SARNIĆ.

(Poljubi ju u čelo.) Dobro jutro, ljubezna Miljevo!

MILJEVA.

Kako mi se čini, ti nisi danas dobre volje Šta ti je?

SARNIĆ.

Tomu je krivo, što sam danas bio držan izvršiti, što mi je vrlo neugodno.

MILJEVA.

(Strašljivo.) Kako to mili Branko?

SARNIĆ.

Jednomu nesretniku podpisao sam baš sada smrtnu odsudu.

MACA.

(Poleti k njemu i pane mu pred noge.) O sveti Bože — milost! milost!

MILJEVA.

Uboga ženo!

SARNIĆ.

(Pogleda mirno Macu.) Tko je ta žena?

MILJEVA.

To je žena onog čovjeka —

MACA.

(Plače se.) Milost! Milost!

SARNIĆ.

Nevoljnice, traži milost u Boga, ja ti pomoći nemogu.

MACA.

On je nedužan, kao da ga nije ni tamo bilo. Smilujte se!

MILJEVA.

Mili Branko! Daj, da te i ja molim uz ovu tužnu nesretnicu.

SARNIĆ.

(Ozbiljno.) Miljevo, ja mislim, da me ti dovoljno poznaš Prodji se me time, jer ti kažem, da su ti u zalud sve te molbe i jadikovanja. Ja nemogu tu ništa učiniti.

MILJEVA.

(Smjerno.) Branko, ljubki Branko. Hoćeš li, da odmah sada u početku obilježiš tvoje službovanje takvom strogom odsudom? Budi ovaj par više otac i suprug, nego li sudac. Čovjek valja da bude čovjek. Nezatvori tvoje uho, kad te žena moli za svog nesretnog druga. Suza bi iz kamena udarila a ti da se nepodaš na tolike molbe i tugovanja? Svak živ zna, da si pravedan a svatko se i boji tvoje zakonite strogosti. Sada valja, da te još sve izkreno obljubi pa si najsretniji čovjek na ovom svietu. To ćeš najprije steći, ako oprostiš ovomu čovjeku. Ako mu nikako praštati nećeš, a ti ga kazni, ali samo ne strogo. Pomisli na svoju ženu i na svoje diete, pa se sjeti ove tužne žene a ja sam uvjerena, da ćeš se smilovati.

SARNIĆ.

Miljevo, nemuči me. Zakoni ga odsudiše, a ja ih oboriti nemogu. Od njih neću ni za dlaku uzmaći.

MILJEVA.

A jesu li ga zakoni valjanimi dokazi priznali za prava krivca?

SARNIĆ.

Dakako da jesu.

MACA.

I nikakove nade nema, da se izbavi, upravo nikakve?

SARNIĆ.

Jest, ni najmanje. *(Ogleda se na Macu.)* Ustante i ja vam još jedanput kažem: još mu je živit dva sata a onda umrieti mora

MACA.

(Izvan sebe.) O sveti Bože nedaj da to doživim!

GRGA.

(Dodje napred i digne Macu.) Ustani ženo, razaberi se; ohrabri se kao mati, da kao žena nesdvojiš! *(k Sarniću.)* Smilujte se, možni gospodine, ako Boga znate. Ja sam ovim ljudem po nješto u rodu i ovamo došo. Ova žena je nevoljnica, *(Pokaže na Macu.)* da joj para nema, bez utjehe, ako ju vi ostavite; dozvolite mi, da vas ponizno samo jedno pitam. Jeli se je sud obazreo i na tatbinu, što ju je ubojica onog čovjeka počinio? — To nije sigurno djelo odsudjenoga.

SARNIĆ

Moglo se je zaključiti, da je Miljević ubijenog Jocu zajedno i pokrao. Ta on je već prije 6 godinah jednom u Italiji kažnjen, što je krao.

GRGA.

Kako? Da li može biti?

MACA.

O Bože! Ne — ne — to nije — on nije pokrao; i onda su ga nedužna kaznili.

SARNIĆ.

Kako vi smiete u oči mi lagat. Da znate: mene je okrao.

MACA.

(Naglo.) Ali ne on; — Savo Čuić bio je tat, i Andriju je okrivio, da je on ukrao. Zato, što ga je strah bilo, da će se sve saznati, prerezao si je vrat. O ta hudoba samo je zato na svietu, da nas proganja i utamani.

SARNIĆ.

Uboga ženo, ja vas od srca žalim, ali znajte da je to Čuić radi kojekakovih drugih prekršajah učinio.

MACA.

Dakle sve je ban badava. On je nemilo izgubljen. *(Padne Grgi oko vrata i plače.)*

GRGA.

Sve — sve! — stvari idu sa zla na gorje.

MILJEVA.

Branko! zlato moje! smiluj se, smiluj!

SARNIĆ.

(Uhvati Miljevu za ruku i reče srdačno.) Miljevo moja. Kad ti se kunem, vjeruj mi. Ja joj pomoći nemogu. Ja sam više trpim nego li ona.

MILJEVA.

Ostaj s Bogom nesretna ženo. Uzdaj se, da ti je tvoja nesreća pribavila iskrenu prijateljicu i ta sam ja. Ja tebe i tvoju slabahnu tužnu siroticu ufano zaboraviti neću.

SARNIĆ.

Tješite i ufajte se u Bogá. On je milostiv i ostavit vas neće. (*Odidje on i Miljeva.*)

PRIZOR DESETI.

GRGA, MACA *a poslje* KAROLINA.

MACA.

(*Žalostno*) Propalo — izgubljeno — sve, sve! (*Proti vratim, na koja je Sarnić otišo iz svega grla.*) Smilujte se, za Boga smilujte! — Sve u zalud! O ja jadna, šta sam dočekala. (*Zastire si lice rukami.*) U zalud, nigdje utjehe, nigdje pomoći!

GRGA.

Maco, razaberi se. Još ti ima ljuće boli, kad se budeš tvojim vjerenikom opraštala. O tužan, žalostan rastanak. Zemlja će se potresat a gore će ridat od velikog plača i vikanja. Ogrlit ćeš ga posljednji put.

MACA.

(*Sakrije si lice.*) Da je proklet onaj čas, kad sam se rodila. — Ogrlit ga posljednji put. (*Izvan sebe.*) Ne — neću!

GRGA.

Negubi sviesti i pomisli, gdje si. Ako si već sada tako izgubljena, kakva ćeš onda biti, kad k njemu dodješ

Ohrabi se, što igdje više možeš, da uzmogneš mirno pred njega stupiti; sjeti se muke i boli našega nebeskog izbavitelja pa se rastani s njim, kao prava Bogu i njegovom zakonu podata žena.

MACA.

A kako da se ohrabrim, kad nemam jakosti u sebi. (*Pogledu u vis.*) O Bože, dobri Bože podieli mi ju ti!

GRGA.

Pomisli, da tu nema pomoći, da on mora umrieti. Netuguj, neplači i nesdvajaj, jer bi to još povećalo njegovu nemilu patnju i grozne muke.

MACA.

(*Miruje.*) Jest, jest, imate pravo. On sámo — on — mir — mir, utaloži se uzburkano srce. Samo on — (*Tiho plačuć.*) Samo on.

GRGA.

(*Za se.*) To čovječje srce pretrpeti nemore, pa da je tvrdje od kamena. (*Na glas.*) A tvoje diete?

MACA.

Moje diete! (*Sasvim mirno.*) Dà, moje diete a i njegovo diete. — Malo da nisam na njega sasvim zaboravila. (*Poravna si kosu i uhvati ga za ruku.*) Sad mi je nješto odlanulo, umirila sam se; hajde da ga još vidimo.

GRGA.

Budi razborita pa mu nemoj dodijat svojom tugom; to bi mu smrt još većma ogorčalo. Idimo sada po diete, da ga i ono ubogo još jedan put ogrli.

MACA.

(*Nasloni se na njega i hoće da ide.*) Da, diete, pa da onda idemo k njemu posljednji put, posljednji put. (*Obadva otidju.*)

PRIZOR JEDANAJSTI.

(*Karolina stupi van i briše si rubcem (maramom) oči.*) Ach das ist schrecklich! Ta žalost! ta tuga! O du armes, armes Weib; sad sam istom 24 sata ovdje i već sam morala so eine schreckliche Scene doživiti. Ach das ist schrecklich.

ULJEVIĆ.

(*Nema sablje i čake; za uhom mu je pero; poviri na vrata.*) Pst! Pst! Karolino!

KAROLINA.

(*Ogleda se veselo.*) Ach Herr Lieutenant. (*Na stran.*) Evoga već.

ULJEVIĆ.

(*Unidje.*) Jeste li sama?

KAROLINA.

Zu dienen, kako vidite.

ULJEVIĆ.

Za nješto ću vas moliti.

KAROLINA.

(*Kao da ju je sram; za se.*) Ali ti je nagao! (*Na glas.*) Mit was kann ich dienen?

ULJEVIĆ.

Ali se zato nemojte ljutiti.

KAROLINA.

(*Hitro.*) O ni malo. (*Na stran lukavo.*) Misliti si već mogu, šta bi rad.

ULJEVIĆ.

Nuder mi posudite bieli rubac

KAROLINA.

(*Zateže pa prosbori za se.*) Rubac! (*Glasno.*) Rubac?

ULJEVIĆ.

Ja imam samo šareno-svilan.

KAROLINA.

(*Za se.*) Jedan rubac. (*Glasno.*) Pak onda?

ULJEVIĆ.

Znajte, da imamo u podne exekuciju.

KAROLINA.

(*Za se.*) Jedan rubac? (*Na glas.*) Pak?

ULJEVIĆ.

Moglo bi se dogoditi, da bi trebali bieli rubac.

KAROLINA.

(*Radostno brzo mu prekine rieč.*) Za pardon možda?

ULJEVIĆ.

Dà.

KAROLINA.

(*Kao gore.*) Er wird also pardonirt. O tu ima nade!

ULJEVIĆ.

Ja to nisam kazao; — nipošto. —

KAROLINA.

(*Žalostno.*) Pa zašto trebate rubac?

ULJEVIĆ.

Valja da budem oprezan; možda bi ga ipak trebalo?

KAROLINA.

A drugo ništa?

ULJEVIĆ.

Ništa.

KAROLINA.

Ach das ist schrecklich. (*Izvadi iz kecelje rubac i dade mu ga.*) Evo ga. O ich Arme — jetzt habe ich mich sehr gefreut. —

ULJEVIĆ.

Hvala! (*Ogleda rubac pa nastavi smješeći se.*) Ima li već u njem suzah od ljubavi?

KAROLINA.

(*Kao da ju je sram.*) Aber Herr Lieutenant sie sind schlimm.

ULJEVIĆ.

Ali da se nešalim, Karolina posudite mi još nješta.

KAROLINA.

Ali što od prilike?

ULJEVIĆ.

Jedan poljubac.

KAROLINA.

(*Za se reče naglo.*) Aha došo je na to. *Igra se keceljom kao da ju je sram: i progovori glasno.*) Hm! poljubac, a zašto da vam ga posudim.

ULJEVIĆ.

Da vam što vratim.

KAROLINA.

Ach gehen Sie.

ULJEVIĆ.

Molim.

KAROLINA.

Wissen sie was. Ako vam bude trebalo moga rubca, onda ću vas poljubiti.

ULJEVIĆ.

O na taj način težko ću ja šta dobiti.

KAROLINA.

Also wirklich keine Hoffnung?

ULJEVIĆ.

Žalibože malo ili ništa.

KAROLINA.

O mein Gott!

ULJEVIĆ.

Dakle —

KAROLINA.

Ala mi znate moljakati, kao da nebi ni živjeti mogli bez toga. (*Pokaže čelo.*) Also ovdje slobodno.

ULJEVIĆ.

(*Češe se izza ušesah.*) A šta nebi za pedanj niže?

KAROLINA.

Nicht zufrieden! O kad vi tako nećete, a vi nećete nikako.

ULJEVIĆ.

(*Brzo.*) O hoću! hoću!

KAROLINA.

(*Približi mu se čelom.*) Also.

ULJEVIĆ.

(*Polubi ju u čelo.*) Ha tako! Započeto je a dalje će sljediti. Ha! ha! ha! (*Otrči.*)

PRIZOR DVANAJSTI.

(KAROLINA *ostane sama, gleda za njim klimajuć glavom.*) So sind die Männer. Pa da im se čovjek povjeri — to bi učinila samo budala. Ali zašto baš oni nam prednjače? Nu zašto — to je natürlich; darum sind sie Männer, jakomu ti spolu spadaju.

(*Stane pjevati.*)

Odkuda to mužem pravo:
Ženske za nos voditi?
Ma on bio Petar, Pavo
Svaki će prevariti.
Einen kleinen Sprung macht jeder,
Das ist ihm nur ein Haugout,
Denn darum sind sie ja Männer,
Jakom spolu spadaju.

Ima jedan gdiegod dragu,
Pa joj kaže: Vaviek tvoj!
Za tri dana ode k vragu
Drugoj čini kao toj.

Gehen von einer zu der andern,
Geben keiner eine Ruh,
Denn darum sind sie ja Männer,
Jakom spolu spadaju.

No kadikad zabludi
Tko u tudji perivoj,
Batinam se tada nudi
Pa nastane ljuti boj:
Die Geliebte ruft dann herzlich,
Kann nicht schaden frisch nur zu,
Denn darum sind sie ja Männer,
Jakom spolu spadaju.

Ali suprug misli svaki,
Da se tužit nesmjemo,
Najedanput ko junaki
Mi se tad osvetimo
Und wir treiben sie zu Paaren,
Mit Pantoffel oder Schuh,
Denn darum sind sie ja Männer,
Jakom spolu spadaju.

(*Promiena; Tamnica kao što je i prije bila.*

PRIZOR TRINAJSTI.

ANDRIJA.

(*On sjedi sam samcat na postelji.*) Ah kako to dodija čovjeku, kad nezna ni šta je, ni pri čemu je? Ja neponjam, zašto me jedanput već neodsude? Sad ima već pol sata, što sam od suda otišao, a oni još i sada vjećaju, bili me pustili, ne bili? Zar im je tako mučna stvar; pustit me na slo-

bodu? (*Ustane i popodje napred*) Evo i moja pravda jasno posvjedočava, kako čovjek može u pogibelj pasti, kad se nečuva i kad je nesmotren. Nu ja ću u buduće pozorniji biti Ali šta čemo, pouzdajmo se u providnost božansku U njezinoj ruci je sudbina naša; čovjek odredi, a Bog naredi. Savo htio je mene smaknuti. Šta je izvadio iz moje puške hitac, riešio me je propasti. Da nije toga učinio, ja bi ga bio ubio, i onda bi bio istom zašao na ponor. — Ali šta je to, da nema k meni nikoga? Zar su me možda već zaboravili? To nevalja; kad je već prieki sud, to on ima namah simo ili tamo odlučiti. Najgorje je ovo neizvjestno stanje. (*Stupi natrag i sjedne se na postelju.*) Maca i Grga su mi obečali, da će se skoro vratiti, pa ih ipak tako dugo nema. A gdje su ti ljudi, da već nedodju?

PRIZOR ČETRNAJSTI.

PRIJAŠNI *i* VASIL.

(*Čuje se da netko iz vana vrata odključa, a zatim stupi lagano u nutra Vasil, na obrazu mu je vidit žalost.*)

ANDRIJA.

(*Skoči naglo iz postelje.*) Hvala Bogu! — al je to dugo trajalo. (*Ide k njemu.*) Nu jeste li već jedanput tu? Kako možete tako dugo oklevati kad znate, da nestrpljivo tu čekam. Ali šta govorim! Vi niste tomu krivi. Tko bi radje nego li vi, da me puste? Oprostite; znate, da sam se od velike muke malone sasvim smeo. (*Daje mu ruku.*)

VASIL.

(*Pobunjeno.*) O to ništa nečini.

ANDRIJA.

Sada nećemo badava vremena trošiti, sad valja gledati, da što prije odale izadjem.

VASIL.

Da, da, ali —

ANDRIJA.

(Čutljivo.) Znate, ja bi rado svoju Macu obradovati. Požurit ćemo se, i ja ću ju odmah potražit, da joj nebude trebalo više ovamo hodati. Ala kako će se ona veseliti, kad me opazi. Sada samo da brzo spremim svoje stvari. *(Ide do postelje i sprema tamo nješto stvarih.)* Nu zašto ste vi tako mukom zamučali? Što vam možebiti nije drago, da odlazim. Meni je bogme drago, da mi već dražije nemože biti. Tako — ja sam pripravan

VASIL.

(Klima glavom) Ljubezni moj Andrija!

ANDRIJA.

(Prekine mu rieč.) O znadem, šta bi radi kazati, šta ne, da je gvozdje još nameni? To će odmah biti uredu. *(Uzme brzo stolac, postavi ga nješto više napred, sjedne se na njega i pruži mu nogu.)* Tako, sad mi možete lako skinuti te proklete verige. Dajte samo, molim vas što brže. —

VASIL.

(Za se) Bože! šta da sada učinim, kako da mu kažem? *(Na glas.)* Ti moraš znati. —

ANDRIJA.

Ali žurte se tako vam Boga, nezatezajte, da što prije svoju ubogu ženu, što od nevolje kuka i strada, ob-

radujem i riešim dalnjih brigah za me. Da znate striče, več sam počeo i sumnjati, pošto vas tako dugo nije k meni bilo, ali kako se evo sada pred menom ukazaste, osinula mi je radost i blaženo ufanje, da ću biti skoro na slobodu izpušten.

VASIL.

(*Žalostno za se*) Koja korist, da ga čovjek tako muči. Neka znade, kad već biti mora. Kazat ću mu, pa makar i puklo srce u grudih.

ANDRIJA.

A što oklevate tako dugo? Što me mučiti toliko? (*Strah ga spopada.*) Zar neidem jošte? —

VASIL.

(*Žalostno.*) Još ne!

ANDRIJA.

Kako? Još ne! Jel može biti? (*Ganuto.*) Ala ti su nemilostivi ovi ljudi. Dok ima samo kapi krvi u čovjeku, mučega i proganjaju, da je Bogu plakati. Zar hoće oni, da me istom pod vješali izpuste? Da me izpuste, jer me pravedna objesit nesmjedu, nesmjedu, tako mi vjere!

VASIL.

(*Govor Andrijin veoma ga je ganuo, on ga je mirno slušao, a sada se obrati k njemu i reče mu na sav glas.*) Andrija, sinko moj — ohrabri se — ti si odsudjen.

ANDRIJA

(*Uplašio se i stane jadikovati iz svega grla*) Šta? Jeli zbilja? Voljani Bože! jam sam odsudjen? Ah! žalostna mi majka. (*Drhće pa si zastire lice rukama i uz-*

diše sasvim sdvojeno.) Jao meni, jao meni siromaku! *(mu-klo plače a sve okolo zamuči za neki čas; zatim počme opet tiho govoriti ali mu, je govor često prekinut.)* Moja ženo; moje sladko diete! Vas da ostavim i umrem? —

VASIL.

(Koj si svaki čas oči briše.) Pomisli na Boga našeg dobrostivog stvoritelja pa budi srčen, da kao junak pogineš.

ANDRIJA.

Moja ženo, moje diete! — Gdje su, gdje? Ja moram od gorke boli skapati. Bože! Bože! to nemože tvoja volja biti, da se baš oni stvorovi, što si ih najviše odlikovao, podavši im obraz i spodobu svoju, proganjaju medju sobom i kolju kao divja zvierad. Prokleto pokolenje čovječansko — da se može, jedan bi drugoga u žlici vode utopio! — Jeli se meni samo išto očevidna može dokazati, da sam smrt zaslužio? Nipošto! — Ali koja mi briga zato? Ja sam kra-jišnjik pa sada sve jedno, ubila me puška neprijateljska ili poginuo na vješalih. Vragu u čeljust pasti moram — A šta će i kako će moja nesretna porodica, moja ljubezna Maca i predrago mi diete? O žalosti gorje od sviuh, što ih na svietu ima! — *(Naglo Vasilju.)* O mili mi striče, utjeho moja, idite, idite što budete brže brže mogli. Potražite ju i dovedite ovamo, da s njom, koja mi je najdražja u životu, probavim ovo nekoliko trenutkah, dok me nesmaknu.

VASIL.

Ali kako hoćeš, da ju zovem k tebi, kad si tako uzkoleban i prepao se od žalosti? zar hoćeš, da tu od bolih pred tobom sdvoji? Mili Andrija, pomisli na budućnost. Ti valjda neželiš, da ti diete još i majku izgubi, pa da poslje tumare kojekuda po ovom bielom i šarenom svietu bez otca i majke, bez kuće i ognjišta.

ANDRIJA.

Da pravo kazaste, ali umrieti, umrieti baš ni zašto, to je više nego li previše. Ah kako me glava boli; *(Spopane ju rukom, pa si čelo gladi.)* Nu neka, neka neće dugo. *(Tišina.)* Zna li Maca, kako je samnom? Zna li ona sve? Jeli se jako razžalostila? Kako joj je?

VASIL.

Ona već sve znade i tako se je nevoljnica raztužila, da ćeš imati muke dok se što brže s njom oprostiš.

ANDRIJA.

Da se oprostim s njom za navjeke. Dà, dà — to biti mora. Štediti ju moram, ako bude i kako moguće Njena muka trajat će još dugo a moja će se još danas dovršiti.

VASIL.

Još jednom budi hrabar, a sad idi tamo, gdje će ti se sud pročitati.

ANDRIJA.

(Razabere se.) Ja sam pripravan.

VASIL.

Dok se mi opet vratimo, dočekat će te ovdje Maca i diete. *(On ga primi za ruku i odvede ga; kako se vrata otvore, vide se četiri oboružana momka, koji ih u sriedinu prime.)*

PRIZOR PETNAJSTI.

(*Izpočetka nema nikoga*; *poslje dodju* GRGA, MACA *i* MILKA.)

GRGA.

Ovdje ćemo ga čekati, dok ga natrag nedovedu. Siedni se Maco. (*Primakne joj stolicu*)

MACA.

(*Sjedne*; *žalostno.*) Šta mislite kume, koliko mu još živjeti?

GRGA.

Kad mu pročita odsudu, pustiti će ga samo toliko vremena u miru, da s Bogom račun učini, a to će po svoj prilici jedan sat trajati.

MACA.

(*Sakrije si oči rukom i plače.*)

MILKA.

(*Uhvati ju za ruku*) Majko, što plaćeš? Šta ti je? Šta će kamo ići naš ćaćko?

MACA.

(*Kao gore.*) Da ići će ali se nikad više neće vratiti. O ja žalostna!

GRGA.

(*Opominjajući ju.*) Maco!

MILKA.

Šta veliš majko? Ti me plašiš, da neće više nikada doći. Ne, ne! nepusti ga dakle. Oj ćaćko, moj ćaćko! (*Plače i položi glavu na Macina koljena.*)

GRGA.

(*Nagovarajuć ju, da se umiri.*) Ti si mi obećala, Maco, da ćeš se uzdržati od plača, pa opet plačeš, ti si rekla, da ćeš ga štediti, pa evo vidim, da nisi sada kadra zadane rieči održati. Maco, ja te zaklinjem, nemoj mu praviti još nesnosniji zadnji časak njegova života. (*Izza pozorišta čuje se poslje obnarodovanja odsude, da bubanj udara; dok nestane bubnjati, sve je tiho.*)

MACA.

(*Strese se.*) Bože! sad — sad!

GRGA.

(*I on se prepane.*) Sad sluša svoju gorku odsudu. Jest tako Boga mi. Ubogi čovječe.

MILKA.

Majko, šta to bubnja, da se tako plašiš? Ti drhćeš.

MACA.

(*Silom se umiri.*) Ništa, ništa moje diete.) *Zabavlja se s njom.*)

GRGA.

(*Za se.*) Sad dolazi trenutak, koj će sve odlučiti Dosad sam sám dvojio, da li je to zbilja istina. Nikako nisam mogao to pravo dokućiti i ponjati, pa zato me to sada, gdje mi je došlo sasma iznenada, jako porazuje.

MACA.

Nemila sudbino, sad me i ti više nećeš moći proganjati. Dalje mi naškodit nemoreš, jer veće nesreće već nema na svietu, nego li je ova, što me je sada udesila. Tad gubim Andriju, a to jedina nada i utjeha moja Sud-

bino prokleta, ja te se sada više nebojim i nemarim na susret ti doći, jer mi je srce kao od kamena; ono nećuti ništa. Niti za pedalj neću ti se ugnuti, gdje god me sukobiš. Borit ću se s tobom, dokle samo i jedna kap krvi u mojim grudima teče, pa ostala ili propala u toj sunovratnoj borbi. (*Bubanj odbije.*)

GRGA.

Sad je živi mrtvac.

MACA.

Ah gotovo je, sve je gotovo! Izgubljen je za navieke! —

GRGA.

Sad je draga Maco sve izvršeno. Pokaži da si prava mati, koja svoje diete iskreno ljubi. Još jedanput: neprepani se toliko, nezadaj velikih jadah srcu i čini samo ono, što je razborito i shodno.

MACA.

Što god kažete, ja ću dragovoljno učiniti. Ja i nemam svoje volje sada, da bi se mogla protiviti vašemu savietu. Molim vas, dragi kume, budite mi od pomoći, ako se zaboravim i nastojte, da se onako ponašam, kako zahtjevaju okolnosti.

GRGA.

To ću učiniti drage volje. (*Za se.*) Oh žalostan ti ja! Šta netrebam možda i sám podpore i utjehe u ovom nesretnom času? Jest Boga mi!

MACA.

Ha! eto čujem ih koracati. Jest, jest, idu. O Bože dragi!

GRGA.

Evo ih. Mir! mir!

PRIZOR ŠESTNAJSTI.

PRIJAŠNJI, VASIL, ANDRIJA *i straže.*

(*Vrata se otvore, u nutra dodju dvie straže i svaka od njih postavi se na jednu stranu.*)

ANDRIJA.

(*Veoma je blied ali miran i pri pameti Čim dodje do polovice pozorišta, opazi Macu i Milku; hoće da uzklikne ali se sam opet utaloži; nastaje tišina; on se bori sa srcem svojim i kojekako je previja od muke; stupi malo napred i pruži obe ruke Maci.*) Maco! ljubezna moja ženo. Milko! diete moje milo, hodi ovamo k meni. Tako, tako sve zemaljsko mi blago (*Poljubi jednu i drugu.*)

MACA.

(*Grli ga.*) Tužna žrtvo! Došao je dakle žalostni strašni časak, da se razstanemo. O ti čase, ti si još strašniji i okrutniji, što si nam došao kao grom iz vedra neba! (*Grga i Vasil mirno otraga stoje; za čas otidje Vasil al se opet vrati pa donese dvie goruće svieće i krst te metne to na stol.*)

ANDRIJA.

Maco, mila moja Maco! Nikada nezaboravi onu jedinu nadu, koju nam nebo na ovom zemaljskom prokletstvu ostavi: tamo gore vidit ćemo se opet, (*Kaže gore.*) gdje nas ništa više rastavit neće. Bog me jako izkušava jer uz to, što ću umrieti, i drugačije me kazni Moja je uspomena sramotna i okaljana, a ona će ostati žalibože uvjek i na mojoj nesretnoj porodici. (*Pogleda na nebo.*) Ali neka bude volja tvoja višnji tvorče! kako na nebu, tako i na zemlji; ja se svojoj sudbini pokoravam.

MACA.

Andrija, a šta ću ja sirota? Ja ovaj dan preživiti nemogu (*Skliza mu se iz naručaja k nogama.*) Ah moje srce, tužno srce! što si ti jadno dostalo?

MILKA.

(*Plačuć.*) Majko! Otče!

ANDRIJA.

Maco! Ženo!

MILKA.

(*Cjeluje mu koljena.*) Otče, majka veli, da ćeš otići. Neidi nikuda, mi te nepuštamo.

ANDRIJA.

(*Zastire si oči rukama.*) O srce, srce moje, drži se jako, da nepukneš.

GRGA.

(*Ide napred i tiho reče Maci.*) Drži ono, što si obećala!

VASIL.

(*Kao Grga Andriji.*) Striče, vrieme leti; svećenik već čeka.

GRGA.

Andrija, imaš li još kakovu volju, kakovu želju?

ANDRIJA.

Nemam nikakve. Nezaboravte mi žene i djeteta. Budite im prijatelj, a ja ću se za vas tamo moliti.

GRGA.

(*Za se*) Sada il nikada. (*Glasno.*) Do smrtnog časa, tako mi Bog pomozi! (*Daje mu ruku.*) Dakle s Bogom!

MACA.

(Nemože da govori i skoči izvan sebe) Ne! još ne! *(Žestoko ga grli.)*

ANDRIJA.

Ostaj s Bogom vjerna drugarico mog života! Sačuvaj za naše diete svu tvoju ljubav, i moli Boga za mene.

MACA.

(*Kao gore.*) Ne — ne —

GRGA.

(*Ide k njoj; jednom rukom uhvati njenu ruku, a drugom joj obuzme tielo.*) Nezaboravi da to biti mora.

VASIL.

(*Predaje joj diete.*) Pogledaj ovo, pa sdvoji ako možeš.

MACA.

(*Strašno se bori sa srcem.*) Dà — dà! (*Digne diete i poda ga Andriji, da ga poljubi.*) Evo! evo!

ANDRIJA.

(*Žestoko ga ogrli i poljubi.*)

MILKA.

Otče, zar nećeš i ti s nama?

VASIL.

(*K Milki.*) On će kasnije doći.

GRGA.

(*Tare si oči i tiho reče k Maci.*) Napred! napred! u ime Boga i tvog djeteta! (*Tišina, za koje Andrija i Maca u naručaju leže; zatim nasloni Maca glavu na prsa Andrijina i tako se približuju sve po malo k vratima.*)

ANDRIJA.

Bog vas blagoslovi.

MACA.

(*Umoreno*) Oprosti mi (*Hoće da dalje govori, najedanput ga pusti, kao' da se obnesvestila, Grga i Vasil joj priskoče i odvedu ju i diete na polje.*)

ANDRIJA.

(*Nieko vrieme na mjestu stoji, onda sav uzburkan napred dodje, okrene se, pruži ruku k vratima, udari se na prsa i padne muklo plačući na postelju; zatim se pozorište promieni.*)

PRIZOR SEDEMNAJSTI.

(*Soba u obrstara kao i prije.*)

SMILJANIĆ *sa tri druga gradjana i sluga; Smiljanić je star i već posjedio.*

SMILJANIĆ.

Molim vas, budite tako dobri pa javite gospodinu obrstaru, da je došao trgovac Smiljanić sa`još tri druga gradjana, što su poslani od naše obćine.

SLUGA.

(*Nakloni se i otidje na desno.*)

SMILJANIĆ.

Moja gospodo! neda mi se na ino, nego da vam kažem, kako mi je kod srca: ja se nikakvomu uspjehu nenadam, akoprem bi bilo posve lako i pravično, da gospodin obrstar usliša našu molbu.

PRIZOR OSAMNAJSTI.

SARNIĆ, ULJEVIĆ *i još dva druga oficira s desne strane; za njimi dodje sluga, koj se opet vrati na desna vrata.*

SARNIĆ.

Da ste mi zdravi gospodo! Zdravo Smiljaniću! (*Rukuju se s Smiljanićem a ostali poslanici se naklone.*)

SMILJANIĆ.

Milostivi gospodine, mi smo poslani od naše obćine, da vas u njeno ime pozdravimo i da vas nješto ponizno umolimo.

SARNIĆ.

Hvala vam draga gospodo, i drago će mi biti, ako budem kadar izpuniti vam želju. Šta bi rada gospoda?

SMILJANIĆ.

Gospodine, tu se radi o glavi jednog čovjeka Odsudjenik, koj još ovaj sat na vješala mora, trgovao je više godinah s cielom okolicom čedno i pošteno, nećete se dakle čuditi, ako vas umolimo da se smilujete. Mi se tvrdo nadamo, da ćete se tim prije smilovati, što vas sada prvi put za šta molimo.

SARNIĆ.

(*Ozbiljno.*) Ako vam u čemu drugomu pomoći mogu, neću jamačno uzkratiti, ali vam jedanput za sve kažem da ja tu ništa opraviti nemogu.

SMILJANIĆ.

Mi znamo, milostivi gospodine, da nismo mi povlašteni, da pazimo i razsudjivamo, kako vi što radite, ali se ipak usudjujemo primjetiti, da je možda on nedužan,

SARNIĆ.

Zakoni su ga za kriva našli, prieki sud ga je na smrt odsudio, a moja je dužnost podpisati odsudu; to sam i učinio.

PRIZOR DEVETNAJSTI.

PRIJAŠNI, MILJEVA, MACA, MILKA, GRGA, KAROLINA *i* DANICA *dodju polagano u nutra; Miljeva vodi Milku i Macu; Grga Macu podupire i svi se postave otraga.*

SMILJANIĆ.

Svak živ priznaje, da je to izvanredni slučaj, skopčan s takovimi okolnostmi, da mu čovjek i pri najboljoj volji težko pomoći može. Ali se ipak ufamo, da neće te odbiti molbu, zá koju vas evo ciela naša obćina moli.

SARNIĆ.

Ako bi i bio voljan, da uslišam tu vašu molbu, to ipak nemogu zato, što će to biti primjer, u koj će se ugledati zlikovci i u buduće. Gospodo! i ja sam vaš zemljak, i meni trepti srce u grudima za našu otačbinu, te mi je mnogo do toga stalo. Ja ću sve upotrebit, da izkorjenim ta ubojstva i da se naš narod prosvjetla poštenim, pravičnim domaćim životom, kao što se je već toliko putah proslavio junačtvom pred neprijateljem. Ja hoću, da nas drugi narodi ni zašto nepreziru i divljim nenazivlju.

SMILJANIĆ.

Milostivi gospodine, oprostite, što vam moram protusloviti. U svakoj pšenici ima kukolja. Gdje je narod, u kom se nedogadjaju ubojstva? a tko je takov, da nas graničare more prezirati? Istina, graničar je surov, kao što

su gore i planine, kuda on hoda, ali je poštenog srca, muževan i kao što kazaste, junak tvrde vjere, da mu para nema. To nije tašta hvala, nego već stoputah izkušena istina. Da danas bubanj zabubnja, eto ti graničara, pripravna ni pet ni šest ostaviti dom i ognjište i sve što mu je milo i drago. On ide pjevajući u boj, kad mu car zapovjeda, pa da bi mu rekao i na sam pakao udariti, on nekrati za domovinu krv proliti i rusu glavu izgubiti. Pa ako pogine, tko mu skrbi za kukavicu udovu i za sirote, nejaku dječicu? Nitko do samog cara. Neskita se graničar kao što drugi narod po čitavom svietu kao ciganin, nepada on drugomu na vrata. Ne — graničar neide od svoje kuće ni koraka. Sam se brani, sam se hrani; hrani se prosto ali pošteno, neide u tudje zdele; nedrži se kojekakovih izumah, što su sa zapadu došli, već se drži onoga, što mu je ostalo od praotacah. Pa tko da mrzi takov narod, tko će mu se narugati? Valja da kakova strana trica, ali tko ima i malo poštenja i pameti, ja mislim, da neće. Oprostite gospodine, ako vas je možda koja moja rieč uvriedila, jer sam čovjek, koj negovorim drugo, a drugo mislim, nego što mi je na srcu, to mi je i na jeziku.

GRGA.

(*Na stran.*) Jest Boga mi, on nema dlake na jeziku (*Na glas.*) Gospodine obrstare, ovaj starac kao da mi je iz srca govorio I ja se nemogu uzdržati, da koju rieč neprimetnem, pa makar me ovaj čas ubili. On pravo ima i ja se zato dičim i ponosim što sam graničar. Ja nekažem, da sam ja toga ponosa vriedan. — A jok! Što sam osam godinah služio i išao na stražu, tu nema zaslugah i slave, ali stare mi glave, da danas zahtjeva car i domovina, odmah bi skočio i pograbio ovako star kakovu god luntu pa išao veselo u boj, a da nebi imao vremena, da nabijem

pušku a ja bi lupao kundakom po dušmanskih glavah, da bi im iz očiuh skakale iskre kao kokošja jaja. Bi Boga mi! Ako i vele gdjekoji lakrdijaši, da neznam drugo, nego dobro piti, ipak nebi dao osramotiti svoje sjede glave. Nebi Boga mi! Voljio bi ju izgubiti. Jest Boga mi! Sad vas ponizno molim, gospodine, da mi oprostite; morao sam izgovoriti. Odmah mi je lakše na srcu. Jest Boga mi! (*Za se*) Ma nebi mu bio mučao, pa da sam vidio pred sobom klupu. (*Popodje natrag.*)

SMILJANIĆ.

Oprostite nam gospodine, ali mi ljubimo naš narod i domovinu.

SARNIĆ.

Oprošteno vam je. (*Ide k Grgi i Smiljaniću i pruži im desnu ruku a oni ju poljube.*) Meni je baš drago, da tako svoj dom ljubite (*Tišina, zatim nastavi ozbiljno:*) Ali ja sve jedno ostajem pri svojoj prvoj rieči; primjer mora da bude.

MACA

(*Ide s Milkom malo napred i obe se bace na koljena.*) Milost! milost!

SARNIĆ.

Samo kod Boga.

SMILJANIĆ.

Izvoljite milostivi gospodine pogledati na ovaj prozor. Eno se dole sakupila sva svietina ovog varošića. Sve se nada kucajućim srcem od vas rieči a ta je: pardon! Izrecte ju, miloslistivi gospodine, jer ju je zaslužio. Za cielo se nebi cieli ovaj varoš na noge digo i za njega se tako svojski zauzimao, da nije pošten čovjek Milost, gospodine,

neće pripast navriednomu. (*Čuje se izza pozorišta da zvon zvoni na smrt, što do konca ovog prizora traje; svi se stresu.*) Milost, da nebude prekasno!

SVI.

Milost! milost!

MACA.

(*Izvan sebe puza napred na koljenima*)

ULJEVIĆ.

(*Salutira a uz njega još dva druga oficira.*) Gospodine obrstaru, smilujte se i mi vas molimo. (*Tišina; otidju malo natrag.*)

SARNIĆ.

Gospodo moja, znajte, da ja služim i vojujem od šestnajste godine, a još nisam od dužnosti i zakona ni za jedan vlas odstupio. Kako možete dakle tražiti od mene, da milost dielim? Ja samo izpunjavam zakone, dakle vam niti mogu niti smiem pomoći. Ako neradim pravo, a to ću pred Bogom pravednim odgovarati, a iz ovog svieta rad bi otići kao pravičan čovjek i kako sam započeo, tako ću i dovršiti.

MILJEVA.

(*Dok su se oni razgovarali, prišaptne nješto Danici, a ona ode k Milki, uzme ju za ruku i odvede natrag k njoj; Maca mirno ju pusti; zatim Miljeva šapće nješto djeci; muzika.*)

SMILJANIĆ.

(*Žalostno.*) Oprostite nam dakle, milostivi gospodine, i dopustite, da se vratimo žalostno, kao što smo i došli. Mi vam se poklanjamo očitujući naše najpokornije počitovanje i našu zahvalnost.

SARNIĆ.

S Bogom, gospodo! Vjerujte mi, da i mene srce boli kao i vas, i da me samo to od očite tuge čuva, što sam dužnost svoju izpunio. Ali vam tvrdo obećajem, da ću za ovu siroticu skrbiti i da ću joj biti i otac i majka, premda joj ja ono nikada naknaditi nemogu, što će danas izgubiti.

ULJEVIĆ.

(*Kao prije*) Gospodine obrstaru, mi vas molimo.

SVI.

Milost! milost!

MACA.

(*Još slabije.*) Milost!

SARNIĆ.

(*Srce mu se para od nutarnje boli, pa se nasloni na stol.*)

MILJEVA.

(*Namigne Danici, ona uzme Milku za ruku, dovede ju do Sarnića, obe se bace pred njim na koljena i sklope ruke pram njemu.)*

DANICA.

Smiluj se tata! smiluj!

SARNIĆ.

(*Nemore dulje odoljet, otare si obraz s rukom i za mali čas vikne:*) Pardon! (*Sada valja da ide brzo jedno za drugim. Uljević i oficiri salutiraju pa odtrče na vrata. Maca se naglo digne, ide nekoliko koračajah i opet se*

sruši, poslanici gradjanski priskoče k Maci; Smiljanić trči k prozoru i zaviče na sav glas:) Pardon! *(U isti par čuje se, da na polju viču „živio“ i to tako dugo, dok zastor nepane: Miljeva trči k Sarniću i ogrli ga; Karolina skoči veselo k Grgi, prime ga i s njim se vrti u okolo.)*

(Zastor pane.)

ČIN TREĆI.

Na pozorištu ima odtraga veliki šator, kao ti kakva krčma, pred šatorom velik hrast a pred njim golem panj, na kojem stoje svirači.

PRIZOR PRVI.

GRGA, NIEŽA, SIMO, JOKA *i* MARE *sjede s desna na zemlji; ima tu i više drugih graničarah obojeg spola, koji takodjer sjede pa jedu i piju; kad se zastor digne, svirači zasviraju na panju a zatim počme pjevati sbor:)*

Vjeran svagda kralju svomu,
Vjeran rodu, vjeran domu,
Ni pri časti ni u boju
Nemienja narav svoju
Silni, hrabri graničar.

SVI.

Živio! živio!

GRGA.

(Nješto je djornut pa trka čašom s onimi, što uz njega sjede.) Bog vas živi! *(Trka sa Simom.)* Pi pa idemo!

NIEŽA.

Mirujte kume; neidemo mi još te, ta još nismo ni plesali.

SIMO.

A šta vam je? kuda hitite? šta ste danas tako turoban, kao da vam je tuka kruh odnela?

GRGA.

(*Žalostno.*) Nemam li možda uzroka? — Još danas moram svakako prije, nego se kući vratim, do Mace pogledati. Sirota, tako je samotna, odkako je poludio Andrija. Jest Boga mi. (*Simi trkajući čašom!*) Pi pa idemo!

NIEŽA.

Žalostna, a tko bi bio mogao i pomisliti, da će ona nesreća Andriji tako nauditi. On je bio vrlo čvrst i jak momak.

GRGA.

(*Žalostno.*) Ti si prava guska. Šta tu klevećeš bez razloga. Misliš, da je to šala bila? On je bio gotov umrjeti i predao se sasvim svojoj sudbini, kad ga na jedanput kao iz neba pardoniralo. Taj ga je prielaz iz smrti na život tako uzdrmao, da nije ni sam znao šta s njime biva te je žalibože poludio. Jest Boga mi! (*Trka.*) Pi pa idemo. (*Pogleda u vrč*) Gle! već nema tu vina. He! dajte još vina!

JOKA.

Čuješ starče, nepi toliko.

GRGA.

(*Žalostno.*) Što ti znaš, stara babo, što je nesreća. Ti misliš, da je to kao za pećom spavat, kad je pun trbuh. Jest Boga mi! O moj Andrija! (*Krčmar donese vina; Grga mu uzme vrč i stane opet piti.*) Tu treba utjehe. Jest Boga mi!

SIMO.

To nije ništa: povratit će mu se opet pamet.

GRGA.

Ti si trubilo gorji nego li je tele u štali. Mislis, da je pamet domaća kakoš, što se opet sama kući vraća, kad se na polju naždre. O da ljudi tako malo imadu soli u glavi. Siromašni moj Andrija; evo već prodje šest nedjeljah danah, odkada ništa o sebi nezna. Jest Boga mi! (*Trka.*) Pi pa idemo!

NIEŽA.

A zar tu i liečnici ništa nemogu pomoći? Šta oni neznaju pamet vratiti?

GRGA.

(*Žalostno.*) Poteri te tuča božja, ti si bena, da ti para nema. Zar misliš da liečnici pamet prodavaju, kao židovi kremen i lulu. On dolazi svaki božji dan k njemu, ali to je sve badava, kad se pamet nevraća. Ja sam govorio s njime i kazao sam mu, da bi ja drage volje svoju pamet Andriji poklonio, ako bi to kako moguće bilo, ali liečnik mi odgovori, da to, ako bi i moguće bilo, nebi mnogo koristilo, jer bi sve jedno ostao onaj, koj je i sada: budala, prava budala. Mudra ti je to glava, taj liečnik. Jest Boga mi! (*Trka.*) Pi pa idemo!

SIMO

Ali liečnici vele, da je pamet u moždjanima. Nebi dakle bilo s gorega, kad bi samo marljivo moždjanah jeo.

GRGA.

(*Žalostno.*) Eto ti ga opet: kljuse, kljuse, pa si sada čovjek pomozi! Njemu je treba pameti u glavi a ne u žaludcu. Jest Boga mi! (*Trka.*) Pi pa idemo!

NIEŽA.

Sreća je jošte, da Maca vas ima; vi ju u svemu pomažete.

GRGA.

(*Žalostno.*) O ja sam magarac — ne ja ne, (*Na Simu.*) nego ti!

SIMO.

Pa zašto?

GRGA.

A ne ti (*Na Niežu.*) već Nieža.

NIEŽA.

E pa zašto da bi ja bila?

GRGA.

(*Žalostno*) Ne ti, nego — danas je opet za mene žalostan dan. Jest Boga mi! (*Trka*) Pi pa idemo. O Niežo, ti bi mi mogla biti utjehom (*Hoće da ju ogrli*)

NIEŽA

Idite stara hrdjo!

GRGA.

(*Trkne.*) Pi pa idemo! Niežo, bili me htiela, da si još mladja?

NIEŽA

(*Za se.*) Gle ti starca! Hm! on nije baš mlad vjetrenjak, no ništa nemanje, ipak je još prilično čvrst čovjek.

GRGA

(*Žalostno*) Niežo, zar mi ništa neodgovaraš? Čuj de! Bili me?

NIEŽA.

(*Lukavo.*) Hm! zašto ne, ako bi me htieli uzeti ovakovu, kakva sam?

GRGA.

Nuder dakle, bi li me?

NIEŽA.

O bi.

GRGA.

(*Žalostno.*) Hvala ti, ali ja tebe nebi. Jest Boga mi! (*Trka.*) Pi pa idemo! Joko a bili me ti?

JOKA.

Ja tebe? Nebi Boga mi!

GRGA.

O, to nije istina.

JOKA.

Ja te neću, ti odviše piješ.

GRGA.

O to je tek kleveta. (*Trka.*) Pi pa idemo!

JOKA.

Nu vidiš, da nije kleveta.

GRGA.

(*Žalostno.*) Muči bablje strašilo! O moj Andrija!

NIEŽA.

Ali kažite mi, što radi on svaki dan na groblju?

GRGA.

Muči babo!

NIEŽA.

Šta ?

GRGA.

Ne ti, ne — ova — o — o — o —

MARE

Nu govorte već jedanput. Što vam zapijne toliko jezik ?

GRGA.

On ide svaki dan u običan sat na groblje i tamo kiti Jocin grob cviećem; razgovara se s krstom, kao da bi se s pokojnim razgovarao — a to je velika žalost! *(Trka.)*

MARE.

A što ga nije nitko kadar obustaviti, da neide na groblje ?

GRGA.

Nitko živ. On je doduše posve dobar ludjak, i premda ga čovjek nebi mogao ničim razdražiti, tim bi ga ipak dotjero do biesnoće. Jest Boga mi! On je inače miran, nikomu ništa nečini a ima i trenutakah, gdje svakoga pozna, ali sve jedno lud ostaje. *(Tiho se s njimi dalje razgovara; muzika.)*

PRIZOR DRUGI.

PRIJAŠNJI *i* ANDRIJA.

(*Andrija je veoma blied, odieća mu je prosta i jednostavna ali čista; dolazi polagano s desna napred i hoće prieko pozorišta na lievo.*)

NEKOLIKO GRANIČARAH.

(*Slabijim glasom.*) Gle! ludjaka.

DRUGI *opet.*

Ludi Andrija. (*Svi, što stoje na pozorištu, idu svagdje s puta, kamo Andrija namjerava.*)

ANDRIJA.

(*Gleda sve jednako na tla i idući govori:*) Obrstar će vas sprovesti. I na grobju ima vješala. Čuvajte se, da ga neubijete. (*Posegne rukom do glave i pravi, kao da nješto snimlje.*) Ali zašto nećete da mi skinite pardon s glave. On me jako boli. (*Smije se.*) Maco, ja idem. (*To govoreći dodje sasma na blizu do seljakah graničarah, koji se stanu grohotom smijati.*)

SVI.

Ha! ha! ha! ha!

ANDRIJA.

(*Strese se i pogleda ih.*) O nisam ja Savo. Ne, ne — Savo je umro. Andrija je dobio pardon pa ga sada jako glava zabolila. Samo tiho! tiho! (*Okruže ga i neki, koji su medjutim čaše svoje napunili vinom, nude mu piti i viču:*) Pi, nuder pi glupače!

ANDRIJA.

(*Kao da ih se boji.*) Ne! ne!

JEDAN GRANIČAR.

(*Uhvati ga za ruku i hoće da mu silom vino ulije.*) Pi, hrdjo, zašto nebi pio?

ANDRIJA.

Ne — ne! (*Grune u njega da mu odmah iz rukuh pane čaša i zaviče:*) Ah vješala, gdje ste vješala? (*Okrene se, trči napred i još uvjek viče:*) Vješala, vješala!

GRGA.

(*On se zabavljao, dok se to s Andrijom sgadjalo, mirno sa svojim družtvom, ali sada opazi Andriju i skoči na noge:*) Šta je to Andrija?

ANDRIJA

(*Opazi Grgu i po teče brže bolje k njemu, pa mu reče uplašeno:*) Ti ovdje! (*Kaže prstom na graničare.*) Vješala bi radi na moju glavu ovi ovdje.

SVI.

Ha! ha! ha!

GRGA.

(*Stane se al ga jedva noge nose i okrene se proti graničarom:*) Tko mu je šta učinio? Tko? Nu, hoćete li mi odgovoriti?

SVI.

Ha! ha! ha!

GRGA.

Be! — vražje ništarije. Što ste se stali tu smijati? Zar je to vaš odgovor?

ANDRIJA.

O glavo, moja glavo!

JEDAN GRANIČAR.

(*Stupi napred.*) Nemojte vi nas vriedjati.

GRGA.

A nemojte ni vi druge. Skoti, hoćete li da razpanete od smjeha? Sram vas bilo! Zar se vi tako Bogu molite? Zar ste amo došli, da se pokajate za griehe ili da se opijete, da vragolije svakojake spravljati i svjet napastujete? Je l' da? Sram vas budi! Što vam je taj siromak učinio, da ste na njega nasrnuli kao gladni kurjaci na mirnu ovcu. (*Dok to Grga govori, ostali oko njega mrgode se i mrnčaju; Grga se jako razljuti, pa nastavi:*) Šta tu mrnčate? Napred ovamo, pa mi u brk kaži, koj mi šta kazati ima! Jest Boga mi! Još jedanput vam kažem: sram vas bilo Poštujte i častite ovakovu nesreću, jer se vam ona dogoditi nemože, jer nemate pameti. Jest Boga mi! Jest, jest, ni zrnca soli vam nema u glavi. Ja vam kažem: koj se još jedanput usudi, imat će samnom posla.

GRANIČARI.

Oprostite Kosiću, mi nismo tako zlo mislili; to je bila samo šala.

GRGA.

Liepe mi šale, jest Boga mi! Ako ste se vinom nakitili, pa ako bi se radi poigrati a vi idte kuda vam drago, i naganjate se i potucte medju sobom, ali ovoga ostavte mi u miru; jer ću vas inače —

GRANIČARI.

Nu nemojte se ljutiti: nećemo više.

GRGA.

Sve je u redu, ali si zapamtite! (*K Andriji.*) Andrija, sinko! kako si mi? razaberi se!

ANDRIJA.

(*Čini se da se osviestio.*) O što ste vi tu kume? Tako me je opet glava boliela, da nisam znao ni šta ni kuda: ali sada mi je opet laglje.

SVI.

Andrija nezamjeri.

ANDRIJA.

(*Prime se za glavu.*) Šta viču ti ljudi tako? O nemojte tako glasno! (*Tišina.*) Šta će od mene?

GRGA.

Ništa, ništa. Umiri se samo. (*Graničarom.*) Dobro je, dobro. Prodjite ga se sada. (*Graničari podju malo natrag kao i prije.*)

GRGA

Andrija, hajde idemo sada zajedno kući. Ja ću te sprovesti.

ANDRIJA.

No ne kući, nego na groblje. Moram tamo, moram. (*Opet izvan sebe.*) Šta bi mi Jocan rekao, da danas nedodjem? Sutra bi me još jače glava boliela. Ne, ne — moram na groblje.

GRGA.

Nu dobro, idi samo. Mi ćemo se i onako nješto kasnije svi preko groblja doma vraćati. Onda ćeš ti s nami. Jel' tako?

ANDRIJA.

Da hoću, ali samo ne odmah, nego kašnije. Dok Joca nebude spavao, ali prije ne, nipošto.

GRGA.

Da, prije ne, ali dugo neostani, jer ti znaš, *da* je Macu strah, kad tebe dugo nema.

ANDRIJA.

Jest, jest, neću dugo. Maca se straši ali i Jocu je strah. S Bogom Maco, idem odmah, brzo — čeka pardon na glavi — brzo na groblje, da dulje nečeka. S Bogom! s Bogom!

PRIZOR TREĆI.

PRIJAŠNI *bez* ANDRIJE, *zatim* KAROLINA.

GRGA.

(Grga gleda žalostno za njim.) Jadan Andrija! moralo bi čovjeku puknuti srce od žalosti, kad ga vidi. To je velika nesreća — jest Boga mi!

SIMO.

(Uzme čašu.) Mante se toga, tako vam Boga, pa sad pite Bog vas poživio!

GRGA.

Pravo imaš. Pi pa idemo!

NIEŽA.

(Ona je gledala dosele na lievo.) Ali gledajte samo, tko ono dolazi. Kakova je to gospoja?

SVI.

(Tamo gledaju.) Tko je to božji?

GRGA.

Nije l' to možda— da, da, gospoja Kraljevina. Jest Boga mi! Šta će ona ovdje?

KAROLINA.

(*Dodje s lieve strane i ogledava se na okolo.*) Dobar dan ljudi! Nije l' tu Grga Kosić?

GRGA.

Jest Boga mi! Šta zapovjedate, evo me na službu.

KAROLINA.

Ah evo ga. **Grüß dich der Himmel, mein lieber Freund!** Nu kako ste mi?

GRGA.

(*Nakloni se malo.*) Ah kako vidite, žalostno i kukavno.

KAROLINA.

A zašto Boga vam?

GRGA.

Radi našeg Andrije.

KAROLINA.

Zar je još bolestan?

GRGA

Jest Boga mi! Ali molim. (*Natoči čašu i ponudi joj.*) Izvolite malo piti. Da ste nam zdravo došla!

KAROLINA.

Bog vas živi.

GRGA.

(*Trkne sa Simom*) Pi pa idemo!

KAROLINA.

Nicht wahr, vi imate konje?

GRGA.

O dakako. Imam Boga mi!

KAROLINA.

A šta nebi mene povezli?

GRGA.

Kuda?

KAROLINA.

U Zagreb.

GRGA.

Šta u Zagreb? Vi ćete nas dakle ostaviti, a zašto?

KAROLINA.

Ich komme wieder zurück; moja je tetka tamo umrla i ostavila mi je zehn Tausend Gulden. Sad idem u Zagreb po novce, a kad ih dobijem, položit ću Caution i udat ću se.

Ah jel' to može biti? Nu molim vas ja: za koga ćete se udat?

KAROLINA.

(*Ponosito.*) Za gospodina Lieutenanta Uljevića., meinen schönen Adjutanten.

GRGA.

To nije moguće?

KAROLINA

A zašto ne?

GRGA.

Biesa. Gospodin lajtman i vi —

KAROLINA.

Nu —

GRGA.

Oprostite, ali sobarica — i —

KAROLINA.

Oho moj dragi, wir haben erst jetzt erfahren, da sam ja adelig.

GRGA.

A tako! To je šta drugo, ali inače —

KAROLINA.

Ali inače: volja vam vozit me ali ne?

GRGA.

Neću.

KAROLINA

Šta, nećete? A zašto ne?

GRGA.

Ja neću, nego moji konji. Oni će vas odpeljati, da se bude sve pušilo! Jest Boga mi! Ali djeco, natočte si čaše. (*Svi si pune.*) Bog poživi ovu gospoju i gospodina lajtmana Uljevića na mnoga ljeta! i tko neizpije, pasja mu capa, taj je magarac. Jest Boga mi! Živili gromovito!

SVI.

Živili!

KAROLINA.

(*Nakloni se*) Ich danke recht sehr, hvala liepa, aber moj kume, ja bi rada još danas na put

GRGA.

To možete, ako vas je samo volja. Počekajte malo, pa ćemo svi skupa kući i čim tamo dodjemo, dati ću zapreći, pa onda ajde kuda vam drago po vaše novce; položite gospodina lajtmana i uzmite vašu staru tetku. Ali djeco, što smo se mi vraga ovdje ukočili, ajde da malo kolo poigramo, pa onda kući.

SVI.

Hvatajmo se u kolo! u kolo! (*Odtraga je panj; na njega dodju svirači i kolo se započme.*

SVI.

(*Poslje kratkog vremena.*) Živio! živio!

PRIZOR ČETVRTI.

PRIJAŠNJI *i* MACA.

MACA.

(*S lieva ide k Grgi.*) Kume dragi, znate li vi, gdje je Andrija? Mene je tako strah; već je prije podne otišao od kuće i još se ni sada nije vratio.

GRGA.

Miruj, bio je tu, i mi smo ga nagovarali, da ide s nami ujedno k kući, ali on nije htio, već je otišao na groblje. Nu i mi ćemo sada svi skupa preko groblja i uzeti ćemo ga sa sobom. Ali gledaj Maco, tko je ovo? (*Kaže na Karolinu.*) Poznaš li ti ovu gospoju?

MACA.

(*Uljudno.*) O gospodično, to ste vi? Da ste mi zdrava! (*Rukuje se sa Karolinom.*)

KAROLINA.

Grüß sie Gott liebe Frau! Kako ste mi?

MACA.

Hvala na pitanju, *(Uzdahne.)* žalostno.

GRGA.

(Trkne s Simom potajno.) Pi pa idemo! *(Pije pa zatim reče na glas:)* Čuješ Maco, umrla ti je gospoji u Zagrebu tetka pa joj je ostavila silu novacah Sad ide po njih i kad se vrati, poći će za gospodina lajtmana Uljevića. Jest Boga mi!

MACA.

(Žalostno.) Ja vam čestitam i želim vam, da budete u zakonu sretnija, nego li sam ja.

KAROLINA.

Ich danke ihnen herzlich. Ufajte se u Boga; on će dati, da bude bolje.

MACA

Da, da — ufajmo se u njega

GRGA.

(Uzme opet čašu.) Pite pa idemo za sbilja! Jest Boga mi! *(Pije.)* Tako, a sad djeco hajdmo k kući.

SVI.

Hajdmo dakle, hajdmo. *(Sprave se na put; težaci, što napred stoje, začmu pjevati:)*

Ostaj s Bogom, dievo mila
Kući eto polazimo:
Ti mi uvjek vjerna bila,
Dok se opet nevratimo.

(Dok pjevaju, sprema krčmar svoje stvari; sbor izpjeva na pozorištu cieli stih, a kada ga stane po drugi put pjevati, počimlju se udaljivati; okolica se promjeni.)

PRIZOR PETI

(Odtraga je mala crkvica, pred njom stoji veliki krst, a sve na okolo mali krsti i druga grobna znamenja; na desnoj strani je novi grob i krst, na kojem stoji napis: „Joco Bočić;" na lievoj strani odtraga su vrata s rešetkom.

ANDRIJA.

(Muzika muklo svira; on unidje sve polagano do Jocinog groba, pa ga gleda i od njega se nepomiče.) Evo mene, dragi prijatelju, evo mene. Opet me nisu htieli pustit do tebe, ali ja sam ipak došao. Boli li te još? Da! O neboli ne. — Kad sam kod tebe, onda te nesmie boliti. *(Tišina.)* Ali te ja nisam ubio. Ja sam te htio braniti, jest braniti. *(Padne na koljena)* Oprosti, što te obranio nisam; vidi, da i mene boli. Vikali su: pardon! pardon! i od toga me sada boli, boli nemilice. Jest, jest, pardon me boli jako. *(Digne se.)* Tko te jè ovamo spravio? Ha! ha! — tko? Jesam li te ja? *(Pogleda na krst.)* Joco Bočić, Joco Bočić? *(Nasloni se na grob, i oči zatvori, kano da spava; govori smejući se.)* Ovako, sada te vidim, a i glava me samo malo boli, ali on — da! — Joco Bočić — pa tamnica — obrstar — vješala — pardon! — sve me to boli. *(Mirno leži, kao da spava, muzika prestane i sve je tiho za časak.)*

PRIZOR ŠESTI.

PRIJAŠNI *i* SAVO.

(Nahrupi naglo u nutra, jedva diše od brza hoda a noge mu svak čas sklizaju: umoren je jako; bez oružja i sasma poderan.) Nemogu dalje, nemogu! Sva me je njegdašnja snaga ostavila Tu na groblju biti ću siguran za

prvi mah, tu hoću da saberem još jedanput sve sile svoje i da sve misli na jednu smislim: kako ću i šta ću? *(Tišina; sjedne na grob.)* Evo me dakle opet ovdje, al kakova! Ja sam mislio u svojoj zabludi, da ću naći u tudjoj zemlji žudjeni pokoj i utočište; da ću, obogativ se tudjim blagom, moći mirno proživiti dane budućeg svog života, ali sam se ljuto prevario. Ali da, kako došlo, tako prošlo: porobiše me i odtjeraše me. *(Čuje se iz daleka svirati.)* O domovino moja, ja se u te povratiti moradoh; ti opet mene nosiš, ti, koja od kako te je Bog stvorio, gorjeg vraga nosila nisi. Ja sam te ostavio porugavajući se tebi a u džepu noseći oteto blago, i prokleo sam te zlobno i pakleno, koja si mi toliko dobra izkazala, a sada se opet biedan i kao razbojnik u tebe povraćam. Veseli se i raduj se i ti svi moji zemljaci, kojim sam šta zla učinio, pa se osveti za moje opačine. Stigao me je prst božji, a to nek bude na izgled svakomu, koj udara stranputicom a ostavlja put kreposti. *(Drhćuć i ustrašen klekne i sklopi ruke, te stane moliti)* O Bože! ti mi vidiš u dušu i u srce; vidiš da se od svega srca kajem; smiluj mi se, oprosti mi! — Veliki su griesi moji, ali je jošte veće tvoje milosrdje. Ja sam sám samcat na ovom širokom svietu; nemam nigdje nikoga pod cielim nebom, koj bi me požalovao, koj bi samo jednu suzu za me prolio. Sve me je zapustilo, svaki me mrzi, svaki me goni. O strašni grozni udesu! *(Tišina; svirači se približavaju.)* Sve sam ja to zaslužio i još triput gore.

ANDRIJA.

(Duboko uzdahne) Ah!

SAVO.

(Uplašio se.) Šta je to? Ili nisam sam, ili su mrvte duše ustale *(Okrene se i pogled mu pane na krst; uplašeno*

i poluglasno reče:) Ha! Jao meni! Što vidim? — Joco Božić! — I to je moja žrtva, moje nesretno djelo! Hm, to na me usdiše. Kad ti je tako težko, idem, da ti neotimam mira, koj pripada mrtvim. Idem! Idem! — *(Hoće da ide, u taj par Andrija opet uzdahne)*

ANDRIJA.

(Uzdahne i pomakne se:) Ah! što sam ja tu? — ja?

SAVO.

(Spazi ga i povuče se začudjen natrag.) Ha, tu netko leži.

ANDRIJA.

(Digne se polako, kao da se od sna probudio.) Malo, malo mi je laglje u glavi, ali još, — još me boli.

SAVO.

(Za se.) Andrija! Šta on tu radi?

ANDRIJA.

(Na grob.) Nu s Bogom prijatelju, s Bogom! Sutra opet, sutra ću ti donieti pardon, pa onda bieži — vješala, — znaš?

SAVO.

Sveti Bože! izgubio je pamet. *(Grozno.)* Moja druga žrtva. — Zar se ovaj čas sve na moju propast naleglo? *(Zastre rukom lice.)*

ANDRIJA.

Idem sada k Maci — znaš? Maca plače — znaš? Ali su tu — znaš? *(Svirači su posve blizu)*

SAVO.

(Ide lagano k njemu.) Čovječe, razaberi se!

ANDRIJA.

(*Nepogleda ga.*) Odtale! Odtale! Mene boli a ovaj plače. Pst! Pst! (*Metne prst na usta.*) Odtale!

SAVO.

(*Uhvati ga za ruku pa mu reče ćutljivo i žalostno :*) Andrija poznaš li me? oprosti mi!

ANDRIJA.

(*Stane drhtati i polagano krene glavom.*) Tko — si — ti?

SAVO.

Ja sam, Andrija; nepoznaš me?

ANDRIJA.

(*Pogleda ga, zadrhće i povuče ruku preko čela.*) Ja te nepoznam. Pusti me, — ja se bojim — pusti me!

SAVO.

(*Na sav glas :*) Andrija, ja sam — Savo!

ANDRIJA.

(*Drhće još jače, hoće da ga se oslobodi i zavikne kao izvan sebe :*) Ha vješala — pusti me! — vješala! (*Sasma zapanjen.*) Ha! ha! ha! (*Sruši se.*)

SAVO.

(*Podupre ga i pusti ga lagano na zemlju.*) Bože! kako se je uplašio, još će mi na rukama umrieti. (*Skoči na vrata i stane vikati :*) Ovamo! ovamo! U pomoć! u pomoć! (*Dodje natrag i gleda oko Andrije.*)

PRIZOR SEDMI.

PRIJAŠNJI, GRGA, MACA, KAROLINA, SIMO, NIEŽA, MARE, JOKA *i svi oni* GRANIČARI, *što su prije bili*, *dodju naglo u nutra.*

SVI.

Šta je ? Šta se je dogodilo ?

SAVO.

(*Ogleda se na njih.*) Ovamo, pomozte !

SVI.

(*Uplašeno.*) Ha, Savo !

SAVO.

Dà, dà, ja sam, ja Nedivte se sada, nego pomozte !

SVI.

Andrija !

MACA.

(*Opazi istom sada Andriju*) Sveti Bože ! (*Trči napred i odrine Savu.*) Odtale prokleti zlotvore ! (*Baci se na Andriju.*) Andrijo ! Andrijo ! ah on umire, pomozte ako Boga znate !

KAROLINA.

Um Gottes Willen nur schnell ! (*Uzme jednomu seljaku čuturu, izvadi rubac i stane ga vinom prati, svi ostali zabavili su se većom stranom oko Andrije.*)

GRGA.

Zar si ti opet tu razbojniče? Zašto nisi ostao tamo kamo si pobjegao bio. Zar ti još nije dosti, hoćeš li da još više učiniš zla ? Što ti je on učinio, da si ga naumio opet upropastiti ? Govori !

SAVO.

(*Odkako je Grga počeo govoriti, klone glavu na prsa i žalostno preda se gleda*) Ja mu sada ništa učinio nisam, nego progonjen tražio sam u prvi mah tu na groblju utočište, da se razaberem i promislim, što bi i kako bi? Tu sam našao njega, gdje je na onom grobu spavao i kad se je probudio, zovnem ga a on se sruši, čim me je upoznao

GRGA.

Ništa drugo?

SAVO.

Nije Boga mi ništa. I evo me sada, da platim za sve, što sam učinio, evo se vraćam, da se sám predam sudu. Napred dakle pograbite me! Neoklevajte, nemislite, da ću se protiviti, vežte me ili bolje oborite me na tle i vucte me za noge u tamnicu, da mi se putem o oštro kamenje razdrobi prokleta glava. (*Udara rukom o glavu*)

GRGA (*ozbiljno.*)

(*Mirno i tiho.*) Savo, jeli ti to sbilja govoriš?

SAVO.

Jest! to je moja žalost i ozbiljna volja.

GRGA

(*Ide k Andriji i kako vidi, da se osvješća, povuče se s graničari natrag i stane s njimi nješto govoriti.*)

ANDRIJA

(*Osvjestio se je pomalo.*) Maco, ti si tu, ali kaži mi, gdje sam ja? (*Ogledava se na okolo.*) Kako sam ja došao na groblje?

KAROLINA.

Jetzt nur nicht viel sprechen; samo mir! mir!

MACA.

Umiri se, kasnije ćemo ti sve kazati O Bože hvala ti; ti si mu povratio opet pamet. Hvala ti, o Bože ti mi ga vraćaš na novo!

ANDRIJA.

Vas drhćem kao šiba na vodi, vas sam zabunjen. Čini mi se kao da sam sanjao grozan njeki san (*Razgovara se tiho s Macom i Karolinom.*)

GRGA.

(*Dodje napred.*) Savo! mi nećemo da te vežemo, nego ako je istina, što si malo prije kazao, podji dobrovoljno s nami i javi se sam kumpaniji.

SAVO.

To i hoću. Ali da idem slobodan s vami toga nisam zaslužio.

GRGA.

Zaslužio si time, što si postao opet čovjek, i što si upoznao, da si grješio. Ti si zabludio no pokajao si se, a tko se povrati, za griehe pokaje i sam podvrgne kazni, dužnost je kršćanska, da mu oprostimo, i zato se nadam da će ti svaki oprostiti, koga si uvriedio.

ANDRIJA.

(*Digao se je medjutim i stoji s Macom na drugoj strani.*)

SAVO.

(*Trči do Andrije, pade mu pred noge i stane na sav glas vapiti:*) Andrijo! Andrijo! ja sam te težko uvriedio, možeš li mi oprostiti?

SAVO.

(*Maci*) A možete li mi i vi oprostiti toliku žalost i tugu, što sam vam uzrokovao?

MACA

(*Andriju grleć*) Ja imam opet svoga milog muža. Bog mu je čudom opet povratio pamet; on je učio, da je njegova nevinost došla na vidjelo, i poštenje mu je opet povraćeno — milost svemogućega uči me, da je njegova sveta volja, da i njegova stvorenja budu milostiva; neka se puni dakle njegova volja: Ja vam praštam!

SAVO.

O hvala, hvala, sad ću se radostno zasluženoj kazni podvrći.

ANDRIJA.

Obasjo ga je duh božji, skrušenost mu je iskrena Onaj, koj je njemu srce opet ganuo na pokajanje, on će i srca njegovih sudacah omekšat i lako bi se moglo dogodit, da će oni pravo zamjenit milošću. Ohrabri se nesretniče, koja godina tamnice, bit će ti možebiti sva kazan. — Nemoj očajati!

KAROLINA.

Ich werde wieder meinen Einfluß pri gospodinu obrstaru upotrebiti, und on će der Frau Adjutantin zur Liebe sigurno nješto učiniti.

SAVO.

Ne braćo. . Ja za taj sviet više nisam. Ja sam zaslužio smrt, ja ju mirno, da radostno očekujem, samo da mi bude onkraj groba oprošteno. Ja se nadam, to mi navještuje mir, što je sada nadvladao mojim srcem Vodite me dakle sudu i molite se Bogu za moju siromašnu

dušu. O da moja smrt svakomu bude odvraćajućim primjerom, da se moja braća ugledaju u nju i nadvladaju svoje strasti Dobro srce dade našem narodu svemogući no vatreno — Čuvaj te ga, da neuzplamti u zloj strasti i milo će bit Bogu naše pokoljenje. S Bogom!

ANDRIJA.

Dvojica neka ga odprate! (*Dvojica podju za njim.*) A svi ostali na koljena, da se pomolimo milostivomu Bogu, koj nam ovim dogadjajem opet odkrije, na koliko je blag i milosrdan; pomolimo mu se, da nas izbavi od zla. (*Svi kleknu; skinu pobožno kape a Grga uz pratnju muzike uzdignutim glasom govori kako sliedi:*)

Blagi otče na nebesi'
Od napasti sačuvaj nas,
Kad nam priete zloće, griesi,
I pod nama zieva jaz:
Daj nam jakost, da nemilu
Nadvladamo pakla silu!

(*Zastor pane.*)

Sljedeće poveće pogrješke imadu se ovako izpraviti:

Na strani	2.	u redku	8.	mjesto:	ni traga ni konca — valja da bude: ni kraja ni konca.
„	11.	„	9.	„	Ojačilo: ojačila.
„	49.	„	23.	„	Puške sobom: puške sa sobom.
„	50.	„	26.	„	Sinoć sobom: sinoć sa sobom.
„	51.	„	17.	„	Od nemila do ne: od nemila do nedraga.
„	51.	„	22.	„	Na strani: na stranu.
„	60.	„	9.	„	Geniren sich nicht: geniren Sie sich nicht.
„	75.	„	1.	„	Što igdje više možeš: što igda više možeš.
„	79.	„	1.	„	Da vam što vratim: da vam ga opet vratim.
„	112.	„	2.	„	Za Kosića, treba da pita za Petrovića.

